

NÜKLEER STRATEJİNİN İLK ON YILI

Ali L. KARAOSMANOĞLU*

Oral Sander'in, değişik yaklaşımları ve renkli anlatımıyla Siyasi Tarih bilim dalına yaptığı unutulmaz katkı, beni bir defa daha, onu hatırlayarak, geçmişe bakmaya özendirdi. Her zaman aynı görüşleri paylaşmasak bile, onun fikirlerini ve açıklamalarını daima düşünmeye ve araştırmaya değer bulmuşumdur. Oral Sander, Soğuk Savaş döneminin, son derece önemli bir coğrafyada yaşamış ve yaşadığı zaman ve mekânı anlamaya ve açıklamaya çalışmış bir tarihçidir. Prof. Sander ile tartışmaktan büyük zevk duyduğum konulardan birisi de, büyük devletlerin davranışlarıydı. Sovyetler Birliği parçalanmak üzereyken, Türk-Sovyet ilişkilerinin geleceği üzerine ortak bir çalışma yapmaya karar vermiştik. Berlin duvarı yıkılmıştı. Gorbaçov'un Moskova'sında inanılmaz değişiklikler oluyordu. Sovyet diplomatları ve bilim adamlarının yaklaşımlarındaki büyük değişiklikleri, birlikte Moskova'ya gittiğimizde kendi gözlerimizle görmüş, kendi kulaklarımızla işitmiştik. Yeni Sovyetler Birliği ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler eskisinden çok farklı olacaktı. Sovyet tehdidi ortadan kalkıyordu. Artık Moskova ile menfaatlerimiz pek çok alanda uyuşabilirdi.

Hiç olmazsa bu tahminlerin birinde yanılmadık. Gerçekten Moskova kaynaklı tehdit çok büyük ölçüde ortadan kalktı. Ekonomik ilişkilerimiz gelişti. Ancak ileriye dönük diğer görüşlerimiz olayların başdöndürücü bir hızla gelişmesi karşısında bir-iki hafta içinde ya geçerliliğini tamamen kaybediyor ya da eskiyordu. Sovyetler Birliği hızla çözülmüyordu. Artık Sovyetler değil, fakat Rusya ve pek çok yeni bağımsızlığına kavuşmuş küçük ve acemi devletler vardı. 1992'den sonra, Rusya yeniden emperyalist eğilimler göstermeye başlayacaktı. Tüm varsayımlarımız yerlebir olmuştu. Geleceğe dönük ortak çalışmadan vazgeçtik. Oral, yine Tarih'e döndü. Ben ise, yeni umutlarla Kafkasya'ya, Orta Asya'ya ve Balkanlar'a bakmaya başladım. Ama bugün ben de, Oral'ı izleyerek Tarih'e dönmek istiyorum.

Sovyetler Birliği'ni sona erdiren en önemli etken, teknoloji yarışını (özellikle savunma teknolojisi) kaybetmemek için maddi ve manevi kaynaklarını haddinden fazla zorlaması ve sistemin bu zorlamaya dayanamaması olmuştur. Soğuk Savaş yıllarında, Amerika Birleşik Devletleri'nin en büyük kaygısı Teknoloji ve silahlanmadaki göreceli

*Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Öğretim Üyesi.

üstünlüğünü korumak ve bunu yaparken de, iki blok arasında nükleer bir felakete yol açacak bir savaştan kaçınmaktı. Başka bir deyişle, istikrarlı bir nükleer dengenin şemsiyesi altında, teknoloji yarışını devam ettirmektir. Bu, nasıl mümkün olacaktır? Dengenin istikrarı bozulmadan yarış nasıl sürdürülecekti? Nükleer strateji üzerine çalışan resmi ya da gayriresmi tüm araştırmacıların ve karar vericilerin en temel amacı söz konusu denge ve istikrarın nasıl idame ettirileceği, nükleer silahların en uygun şekilde ne tür hedeflere karşı kullanılabileceği ve nükleer silahlarla konvansiyonel silahlar arasındaki irtibatın nasıl tespit edilmesi gerektiği hususları olmuştur. Sonunda, "Stratejik Savunma Girişimi" (Strategic Defense Initiative/Yıldız Savaşları Projesi) dengeyi Amerika lehine radikal şekilde bozmuş ve yarışta geri kalan köhne Sovyet sistemine son teknolojik-ekonomik darbeyi vurmuştur.

Bu inceleme nükleer stratejinin nasıl doğduğunu, "kütleli mukabele", "denge", "istikrar", "caydırma" ve "ilk ve ikinci vuruş" gibi kavramların nasıl geliştiğini anlatacaktır. Ayrıca, ümit ederim ki, açık bir toplumda doğa bilimciler, sosyal bilimciler, asker ve sivil karar vericiler arasındaki fikir alış-verişinin nasıl cereyan ettiği konusunda ilginç örnekler sunacaktır. İnceleme, 1945'den 1955'e kadar uzanan dönemin bir kesitini verme amacıyla sınırlı kalacaktır.

Doğa Bilimciler ve Sosyal Bilimciler

Hiroşima ve Nagasaki'yi izleyen ilk yıllarda, stratejik araştırmaların büyük bir kısmı Amerikan Hükümeti tarafından gerçekleştirilmiş, tartışmalar kapalı kapılar ardında Yönetimin değişik birimleri arasında geçmiştir. Bu ilk çalışmalarda Manhattan Projesine katılan bilim adamlarının rolü büyük olmuştur. Akademisyenler ve kamu oyu bu çalışmalar hakkındaki bilgisini Kongre'ye sunulan raporlara, basına sızdırılan haberlere ve sonradan gizlilik derecesi kaldırılarak yayınlanan belgelere borçludur.

Savaştan sonraki ilk yıllarda nükleer strateji üzerinde düşünme fırsatı bulanlar atom bombasının stratejik sonuçlarına genellikle iki açıdan bakıyorlardı. Birincisi, atom silahı uluslararası ilişkilerin niteliğini değiştiriyor muydu? Ya da yakın bir gelecekte değiştirecek miydi? Diğer ülkeler de atom bombaları ve atma vasıtaları tedarik edince durum ne olacaktı? İkincisi ise, pratik ve operasyonel sorulara cevap arayan bir yaklaşımdı. Mevcut ve yakın gelecekteki imkân ve kabiliyetler dikkate alınarak askeri plânlar nasıl yapılmalıydı? Yani, atom silahlarının kuvvet ve harekât planlarındaki yeri ne olacaktı?¹

Bu sorulara cevap arayanları İkinci Dünya Savaşında edinilen tecrübeler büyük ölçüde etkilemekteydi. Bu tecrübeleri şöyle özetleyebiliriz: Atom silahının Hiroşima ve Nagasaki'de ortaya çıkan büyük yıkım gücü, yerleşme ve sanayi merkezlerine düzenlenen stratejik bombardımanları daha etkili kılabilirdi. Ayrıca, atom silahının "şok etkisi", Japonların Pearl Harbor'da yaptığı gibi baskın tarzında bir taarruz ile elde edilebilirdi. Bu yaklaşım, Pearl Harbor tarzındaki bir baskın ile atom bombasının yüksek yıkım gücü ve stratejik bombardıman kavramlarını birleştiriyordu. Japonlar ve Almanlar, baskın şeklinde taarruzu şehirlere ve sanayi merkezlerine karşı değil, fakat düşmanın konvansiyonel kuvvetlerine karşı ve bu kuvvetleri zayıflatmak ve dengesini bozmak için kullanmışlardı. Halbuki atom silahıyla baskının sağlayacağı büyük üstünlük böyle sınırlı bir amaç

¹Lawrence Freedman, *The Evolution of Nuclear Strategy* (London: Macmillan, 1981), ss. 28-29.

için ziyan edilmemeliydi, elde edilecek kazancın "stratejik" boyutlara erişmesi sağlanmalıydı. Bu durumda atom silahlarıyla baskın şeklindeki taarruza başvuracak olan tarafın ilk hedefi, düşmanın doğrudan askeri gücünden çok, sosyo-ekonomik bünyesini felce uğratmak olmalıydı. Bu akıl yürütmenin bir gereği olarak, atom bombası savaşın en başında kullanılması gereken bir baskın silahı olarak görülüyordu. Robert Oppenheimer'in kelimeleriyle, atom bombası, "bir saldırı, baskın ve terör silahı" idi.²

Manhattan Projesine katılmış olan diğer bilim adamları da Oppenheimer gibi düşünüyorlar ve atom silahının uluslararası ilişkilerin niteliğini değiştirdiğine inanıyorlardı. Ayrıca, bu "şok ve terör" silahının hedefi olarak sadece yerleşme ve sanayi merkezlerini görüyorlardı. Bilim adamlarının bu ilk düşüncelerinde, çok müphem de olsa, "karşılıklı caydırma" kavramının ilk belirtilerini de bulmak mümkündür. Eylül 1944'de Zay Jeffries'in başkanlığını ettiği, Enrico Fermi, James Frank, T. R. Hogness, R. S. Mulliken, R. S. Stone ve C. A. Thomas gibi bilim adamlarından oluşan bir kurulun hazırladığı "Prospectus on Nucleonics" başlığını taşıyan raporda şöyle deniliyordu:

"Eğer bir devlet ya da bir siyasi topluluk elindeki nükleer imha vasıtalarını baskın tarzında kullanmak suretiyle bir saldırıda bulunmak fırsatını elde ederse, 1939-40 yıllarındakilerden çok daha dehşet verici bir yıldırım savaşı (blitzkrieg) yeteneğine sahip olmuş demektir. Böyle ani bir darbeye koskoca bir ülke, ya da en azından o ülkedeki tüm üretim merkezleri yerlebir edilebilir ve daha savaşın ilk gününde kesin sonuç elde edilebilir..."³

Aynı raporda, Amerika nükleer alanda silahlanırsa, New York veya Chicago'ya karşı düzenlenecek bu tür saldırıya düşmanın büyük şehirlerini vurarak karşılık verebileceği ve böyle bir karşılık görebileceği korkusunun muhtemel saldırganı "felce uğratacağı" vurgulanıyordu.⁴ Ancak aynı raporda, böyle bir korkunun muhtemel saldırganı felce uğratacağının kesin olmadığı, karşılıklı silahlanmanın tarafları akıl dışı karşılıklı bir saldırıya ve kıyıma kadar götürebileceği de belirtiliyordu. Hiroşima'dan sonraki ilk yıllarda bilim adamlarının katıldıkları kurullarda ve yazdıkları diğer raporlarda da benzer görüşler tekrarlanmış ve işlenmiştir. Atom bombasının en uygun hedefi olarak sanayi merkezleri, yani fabrikalar ve fabrikaların yakınındaki işçi mahalleleri görülmüştür. Terör ve şokun istenen sonucu verebilmesi için sanayi birimleri kadar yerleşim alanlarının vurulmasının da önem taşıdığı üzerinde durulmuştur. Askeri kuvvetler, silah sistemleri, komuta-kontrol merkezleri ise ya hiç akla gelmemiş ya da ikinci derecede önem taşıyan hedefler sayılmıştır.

Albert Wohlstetter, Manhattan Projesine katılan fizikçilerin stratejik düşünce üzerindeki etkilerini eleştireci bir gözle şöyle değerlendirmektedir: Doğa bilimcilerinin

²Robert Oppenheimer, "Atomic Weapons", *Proceedings of the American Philosophical Society* (January 1946). Bu tebliğ, Oppenheimer tarafından, adı geçen kuruluşun Kasım 1945'de Philadelphia'da toplanan "Atomic Energy and Its Implications" konulu sempozyumuna sunulmuştur.

³"Prospectus on Nucleonics"den yapılan bu alıntı ve Oppenheimer'in görüşleri, Albert Wohlstetter'in 6 Kasım 1968 tarihinde Michael Howard'a gönderdiği yayınlanmamış bir mektuptan alınmıştır. Nükleer strateji tarihi bakımından son derece ilginç açıklamaları içeren bu mektubun bir kopyasını da, Prof. Wohlstetter lütfedip, bu makalenin yazarına göndermiştir.

⁴"Prospectus on Nucleonics"de, "deter" fiili değil, "paralyze" fiili kullanılmıştır.

yaklaşımının etkisi altında, silahların silahlarla karşılaştırılmasına dayanan stratejik tahliller ikinci planda kalmış, bombaların şehirlerle ve nüfusla karşılaştırılmasına dayanan tahliller ise ön plana çıkmıştır. Bu gelişme, "gereğinden fazla insan öldürme" (*overkill*) şeklinde ifade edilen "basmakalıp" bir düşüncenin ortaya çıkmasına yol açmış ve bir ülkedeki şehirleşme oranı o ülkenin saldırıya açık olup olmadığını gösteren başlıca ölçü sayılmıştır. Manhattan Projesi fizikçileri ve o yıllarda nükleer araştırmalar üzerinde çalışan diğer bilim adamları atom bombasının karşı tarafın askeri merkezleri, atom silahları ve atma vasıtaları üzerinde kullanılabileceğini düşünmemişlerdir. Şok etkisinin asıl bu tür hedeflere atom silahlarıyla ilk darbeyi indirerek elde edilebileceğini ve böylece karşı tarafı mukabele imkânından yoksun bırakarak büyük bir stratejik üstünlük elde edilebileceğini görememişlerdir.⁵

Mamafih, doğa bilimcilerinin en büyük katkısı, düşünürlerin ve kamu oyunun dikkatini nükleer silahlarla yapılacak bir savaşın dünyayı korkunç bir felâkete sürükleyebileceği ve bu silahların uluslararası ilişkilerin niteliğini değiştirdiği hususuna çekmiş olmasıdır. Ancak buradan hareketle, aşırı ihtimalleri vurgulamakla yetinmişler, stratejik tercihleri çoğaltma çabası göstermemişlerdir. Hiroşima'dan hemen sonra "ya tek bir dünya ya da hiç"⁶ sloganıyla silahsızlanmanın öncülüğünü yapmışlar, hatta bir dünya devleti kurulmasını dahi önermişlerdir. Fakat olaylar, "tek dünya" seçeneğinin gerçekçi olmadığını bir defa daha ortaya çıkarmakta gecikmemiştir. Nükleer enerjiyi uluslararası denetim altına alma planlarının başarısızlığa uğraması, Moskova'nın Avrupa'daki yayılmacı politikası ve Sovyetlerin 1949 Ağustosunda ilk nükleer silahlarını denemeleri Manhattan Projesi fizikçilerini, "eğer tek dünya olmazsa, hiç dünya olmaz" formülü üzerinde ısrar etmekten vazgeçmeye sevk etmiştir. Bunun üzerine doğa bilimciler, muhtemel bir nükleer savaşın yıkıcı etkilerinin nasıl azaltılabileceği ve Batı dünyasının bir nükleer savaştan en az zararlı nasıl çıkabileceği üzerinde düşünmeye ve bunu temin etmek için projeler hazırlamaya başlamışlardır. Meselâ, Avrupa'da çıkacak bir savaşta küçük taktik nükleer silahların kullanılması (Kaliforniya Teknoloji Enstitüsünün Vista Projesi), atom savaşında pasif sivil savunma tedbirleri (Charles Projesi ve Gaither Raporu), Amerika'daki hedeflere doğru ilerleyen Sovyet bomba uçaklarının engellenmesi (Massachusetts Teknoloji Enstitüsünde Lincoln Projesi) gibi konularda araştırmalar yapmışlardır.⁷

Aynı yıllarda, Manhattan Projesi fizikçilerinin öncülük ettikleri yaklaşımları kabul etmeyen bir takım değişik görüşlerin ortaya atılmış olduğunu da unutmamak gerekir.⁸ İkinci Dünya Savaşında Almanya ve Japonya'ya karşı sürdürülen hava akınlarının ayrıntılı bir tahlili ile işe başlayan İngiliz Fizikçi Profesör P.M. S. Blackett, bu bombardımanların beklenen sonucu vermediğinden hareketle üçüncü bir savaşta da Sovyetlere karşı atom silahları kullanılsa bile, yerleşme ve sanayi merkezlerini hedef alan

⁵ Wohlstetter'in Howard'a yazdığı mektup.

⁶ Dexter Master and Katherine Way (eds.), *One World or None: a Report to the Public on the Full Meaning of the Atomic Bomb* (New York: McGraw-Hill, 1946).

⁷ Albert Wohlstetter, "Between an Unfree World and None: Increasing Our Choices", *Foreign Affairs* (Summer 1985), ss. 965-966.

⁸ Michael Howard, "The Classical Strategists", Alastair Buchan (ed.), *Problems of Modern Strategy* (London: Chatto and Windus, for the Institute for Strategic Studies, 1970), ss. 50-52.

hava akınlarının kesin sonuca götürmeyeceği tezini savunmuştur. Blackett'e göre, atom silahı tek başına Sovyetlerin Avrupa'yı işgal etmesine karşı etkili bir çare olamayacak; ve Amerikalı fizikçilerin iddia ettiklerinin aksine, bir atom savaşı kısa sürede bitmeyecek, uzun sürecek ve kesin sonuç vermeyecektir.⁹

Blackett'in bu görüşü, kanımızca, henüz hidrojen bombasının ve kıtalararası füzelerin ortaya çıkmadığı dönemde büyük ölçüde gerçek payı taşıyordu. Yazılılarıyla o devrin strateji düşüncesine katkıda bulunan Amerikalı bilim adamı Vannevar Bush da, aynı görüşü paylaşıyordu. Bu yazara göre, muhtemel bir savaş başlar başlamaz harekete geçecek olan atom silahı taşıyan bombardıman uçakları yerleşme merkezleri ve sanayinin büyük bir bölümünü tahrip etse bile, ilerleyen kara ordularını durdurmakta âciz kalacaktı. Onları durdurabilmek için, geçen savaşta olduğu gibi, denizlerdeki ikmal ve intikal yollarının denetim altında tutulması ve kara muharebeleri büyük önem taşıyacaktı.¹⁰ Bush, tezini takviye etmek üzere, hava savunma teknolojisinin gelişmekte olduğu, atom bombalarının az ve pahalı, füzelerin ise hedefe isabet kabiliyetlerinin düşük olduğu hususlarına dikkat çekiyordu. Bu yüzden atom silahlarıyla bütün gerekli hedefleri vurarak sonuca varmak imkânsız olacaktı.¹¹

Atom savaşının yerleşme ve sanayi merkezlerine baskın tarzında bir saldırıyla başlayacağı yolundaki görüşe karşı en geçerli eleştirilerden birisi Liddell Hart'dan gelmiştir. İngiliz strateji uzmanı, saldırganların daima hesaplı hareket ettiğini vurgulayarak kendilerine ve ele geçirmek istedikleri şeylere en az zarar verebilecek şekilde hareket etmek isteyeceklerini ileri sürmüştür. Buna mukabil saldırıya uğrayan tarafın içgüdüsel olarak ya da umutsuzluğa kapılarak fevri hareket etme ihtimali daha büyüktür. Bu sebepten dolayı, Liddell Hart'a göre, aynıyle mukabele görmekten çekinen bir saldırganın atom silahlarını kullanarak ilk taarruzu başlatması oldukça uzak bir ihtimaldir.¹² Ayrıca, yazar, atom savaşı korkusunun hasım tarafları nükleer mukabelelerin gereksiz olacağı sivil ve askeri sızma gibi dolaylı saldırı yöntemlerine sevkedeceğine işaret etmiştir.¹³ Liddell Hart stratejik plânların nükleer çatışmaya varmayan sınırlı savaş ihtimalinin göz önünde tutularak yapılması gerektiğine değinmiş olmakla birlikte, sınırlı savaşın sorunları ve çelişkileri üzerinde yeterince durmamıştır. Bu sorunların üzerinde ancak 1950'li yıllarda ayrıntılarıyla durulmaya başlanacak ve savaşları sınırlı tutmak, nükleer çatışma ihtimalini azaltmak için büyük konvansiyonel kuvvetlere ihtiyaç olduğu şeklindeki fikirler, strateji uzmanlarının gündemine girecektir.¹⁴

Baskın şeklinde taarruz yaklaşımına ilk karşı çıkanlardan birisi de, Şikago Üniversitesinden Ekonomi profesörü Jacob Viner idi.¹⁵ Profesörün ilk atom bombasının

⁹P.M.S. Blackett, *Fear, War, and the Bomb* (New York: McGraw-Hill, 1948), ss. 76-85.

¹⁰Vannevar Bush, *Modern Arms and Free Men* (New York: Simon and Schuster, 1949), ss. 115-116.

¹¹*Ibid.*, ss. 59 ve 96-97.

¹²B.M. Liddell Hart, *The Revolution in Warfare* (London: Faber, 1946), ss. 85-86.

¹³*Ibid.*, s. 87.

¹⁴Michael Howard, "The Classical Strategists", s. 52.

¹⁵Jacob Viner, "The Implications of the Atomic Bomb for International Relations", *Proceedings of the American Philosophical Society* (January 1946). Viner,

Hiroşima üzerinde patlamasından sadece birkaç ay sonra yazdığı bir tebliğinde zamanına göre oldukça ileri görüşlü ve etkileyici fikirler vardı. Viner, atom bombasının şehirlere karşı kullanılacak bir silah olduğu varsayımından hareket ederek, bu şekilde kullanılacak atom bombasının ilk darbeyi indirene hiçbir avantaj sağlamayacağı sonucuna varmaktadır. Çünkü saldırıya uğrayan taraf aynen mukabele edebilecektir. Öyleyse, atom silahlarına sahip devletlerin çoğalmasında savaş tehlikesini artırmayacak, tam aksine daha istikrarlı bir ortamın doğmasına yol açacaktır. Viner, ayrıca, çok kısa ve genel de olsa, nükleer silahlara taarruz ihtimaline değinen ilk düşünürdür. Hiçbir ülkenin atom bombalarının, bu bombaların yapıldığı yerleri ve atma vasıtalarını az sayıda belli alanlara toplayarak atom ya da konvansiyonel taarruzlara açık duruma getirmemesi hususuna işaret etmiştir. Viner'in başka bir ilginç tarafı da, o devirde pek az kimsenin karşı çıktığı fizikçilerin "dünya devleti" önerisinin, uluslararası sistemi tanıyan bir siyasal bilimci ve uluslararası iktisatçıdan beklendiği şekilde, hiç de gerçekçi olmadığını vurgulamış olmasıdır.

Nükleer stratejinin ilk büyük kitabı, hiç kuşkusuz, Bernard Brodie'nin editörlüğünü yaptığı "Mutlak Silah" (*The Absolute Weapon*) başlıklı müşterek eserdir.¹⁶ Brodie, Viner'in görüşlerini tahlillerinin başlangıç noktası olarak kabul etmiştir. Tıpkı onun gibi, yerleşim ve sanayi merkezlerini atom silahlarının başlıca hedefi olarak görür, fakat Manhattan fizikçilerinin aksine, atom bombasının bir baskın silahı olarak kullanılmasının hiçbir işe yaramayacağını ileri sürer. Brodie, "caydırma" kavramının önemini açıklıkla ortaya koyan ilk düşünürdür. Ona göre, atom bombalarının kullanılacağı gelecekteki bir savaşı hangi tarafın kazanacağı üzerinde durmak önemini kaybetmiştir. Bugüne kadar silahlı kuvvetlerin temel amacı savaşları kazanmaktır; bundan sonra, savaşları önlemek olacaktır. Caydırma, yegane akılcı askeri politika hâline gelmiştir. Onun için her savunma programının öngöreceği ilk tedbir, atom silahlarıyla bir saldırıya maruz kaldıktan sonra aynı şekilde mukabele etme imkanını temin etmek olmalıdır. Bu bakımdan, mukabelede kullanılacak kuvvetlerin, şehirlerin yakınında üslendirilmemesi, dağınık bir şekilde konuşlandırılması gereklidir.

Brodie, Manhattan Projesi fizikçilerinin aksine, nükleer silahların savaş ihtimalini ortadan kaldırmayacağına, uluslararası sistemde şiddete başvurma ihtimalinin daima var olacağına inanan bir gerçekçidir. Fakat, öte yandan, nükleer felâketin kaçınılmaz olduğunu da reddeder. Ona göre, bir nükleer savaşın önlenmesi için önemli olan, saldırgan devlete, saldırının pahalıya mâl olacağını göstermektir. Brodie'nin bu düşüncelerinde, Batılı strateji uzmanlarının daha sonraki yıllarda ana temalarından birisini oluşturacak olan "nükleer dengenin istikrarı" kavramının ilk belirtilerini görüyoruz. Ancak şunu da hatırlatmak gerekir ki, benzer bir "istikrar" fikrine, çok daha belirsiz de olsa, Manhattan Projesi fizikçilerinde de rastlamak mümkündür. Fakat, daha sonra göreceğimiz gibi, "nükleer dengenin işleyişi ve istikrarı" ile ilgili temel kavramlar ve ilkeler, 1950'li yılların başında Albert Wohlstetter'in yönetiminde RAND Corporation'da

bu tebliğini Kasım 1945'de Oppenheimer'in de katıldığı Philadelphia sempozyumuna sunmuştur.

¹⁶Bernard Brodie (ed.) *The Absolute Weapon: Atomic Power and World Order* (New York: Harcourt, Brace, 1946). Kitaba katkıda bulunan diğer yazarlar şunlardır: Frederick S. Dunn, Arnold Wolfers, Percy E. Corbett ve William T.R. Fox. Brodie, bu esere "War in the Atomic Age" ve "Implications for Military Policy" başlıklı iki inceleme ile katılmıştır.

yapılan ampirik araştırmalar sonuçunda, özellikle "ilk vuruş- ikinci vuruş" ayrımıından kaynaklanarak, tam anlamıyla ortaya çıkacaktır.

Bernard Brodie, resmi stratejilerin oluşturulmasında da kısa bir süre görev almıştır. 1950 Yılında Pentagon'da Hava Kurmay Başkanlığına danışmanlık yaparken hedef tespit ve değerlendirme çalışmalarına iştirak etmiştir. Aynı yıl yayınladığı bir makaleden Pentagon'da savunduğu görüşler hakkında olduğua geniş bir fikir edinmek mümkündür.¹⁷ Brodie, Almanya'ya karşı İkinci Dünya Savaşında düzenlenen stratejik bombardımanların, özellikle alan hedefler bakımından, beklenen sonuçları vermediğini görmüştü. Bu konu zaten P. M. S. Blackett tarafından da ayrıntılarıyla incelenmişti. Fakat, te yandan, bombardımanlar hiç olmazsa Almanların sıvı yakıt ve kimyevi madde sanayini felce uğratabilmiş ve ulaşım hizmetlerini de büyük ölçüde aksatmıştı. Bu durumun Almanların savaşı sürdürme yeteneğini olumsuz yönde etkilemiş olduğu bir gerçekti. Brodie, bu tarihi tecrübeden hareketle, stratejik bombardımanın savaşın bütününden kopuk bağımsız bir yöntem olarak değil, fakat düşmanın muharebe gücünü etkileyecek bir yol olarak düşünülmesini savunmuştur. Ona göre, bir Sovyet-ABD savaşında atom silahlarıyla stratejik bombardıman Amerikanın elindeki en önemli taarruz silahı olacaktı. Ancak sonucun erken alınması için vurulacak hedeflerin iyi seçilmesi gerekiyordu. Stratejik Hava Komutanlığının (*Strategic Air Command-SAC*) yaptığı gibi belli bir bombardımanın sebebiyet verdiği yıkımı tahribedilen alan ile ölçmek yanlıştı. nemli olan, belli sayıda bomba ile elde edilecek stratejik sonuçtu. Bu itibarla, hem ahlâki yönden sakıncalı olan hem de gereksiz yere çok sayıda bombanın harcanmasına yol açan alan hedeflerin (şehirlerin)¹⁸ bombalanmasından kaılmalıydı. Ayrıca, şehirlerin bombalanması Sovyetleri aynı şekilde mukabeleye yneltebilirdi. Üstelik düşmanın yerleşme merkezlerini rehin tutarak baskı aracı olarak kullanmak çok daha akıllıca bir strateji olurdu. Onun için askeri faaliyetleri, ekonomiyi ve ulaşımı felce uğratacak daha kk fakat önemli hedefler tercih edilmeliydi.

Brodie'nin hedef seçimi konusunda, 1950'de ileri srdğu bu fikirler 1946'daki görüşlerine nazaran daha açıktır. Gerçi Brodie, savaşı izleyen ilk yıllarda da atom bombasının bir baskın ve terör silahı olarak şehirlere karşı kullanılamayacağını biliyordu. Fakat gene de şehirleri, baskın için olmasa bile, bombanın en uygun hedefleri sayıyordu ve bir ülkenin saldırıya açık olup olmadığını o ülkedeki şehirleşme oranına bağlıyordu.¹⁹ 1950'de Brodie'de, atom bombasının en uygun hedefi olarak, alan hedefler yerine nokta hedeflere doğru bir tercihin açıkca belirlemekte olduğunu görüyoruz. Fakat Brodie, bu görüşleriyle Pentagon'a pratik bir zm önermiş olmuyordu. nk o yıllarda en büyük sorunlardan birisi istihbarat yetersizliğiydi. Nokta hedeflerin tesbiti için ise etkili bir istihbarata ihtiyaç vardı. Brodie, bir taraftan istihbarat yetersizliğini kabul ediyor, diğer taraftan yerleşme merkezlerinin yıkımından kaçınılması gerektiğini ileri

¹⁷Bernard Brodie, "Strategic Bombing: What It Can Do?", *The Reporter* (August 15, 1950), ss. 28-31. Ayrıca, Brodie'nin Pentagondaki alışmaları için, bkz. Fred Kaplan, *The Wizards of Armageddon: Strategists of the Nuclear Age* (New York: Simon and Schuster, 1983), ss. 40-49. Brodie, yaklaşımları askerler tarafından "fazla felsefi" bulunduğu için Pentagon'da uzun süre barınmamış ve 1951 yılında *RAND Corporation*'a geçmiştir.

¹⁸O yıllarda atom bombası imalatı ve stoklar hâlâ sınırlıydı. Stokların çoğalmasından ve Hidrojen bombası imalatından sonra bu görüş önemini kaybetmiştir.

¹⁹Bernard Brodie (ed.), *The Absolute Weapon*, s. 99.

sürüyordu. Ancak ileriye dönük düşündüğümüz zaman onun fikirlerinin önemli bir yenilik getirdiği sonucuna varırız. 1950 Yılında nükleer sorunlara, Brodie artık sadece tarafsız bir gözlemci olarak bakmıyor, askeri harekât düzeyinde de eğiliyordu. Atom bombası ile nasıl yaşanacağı sorusunun ötesinde, bombanın savaşta nasıl kullanılması gerektiğini de araştırıyordu. Muhtemel bir savaşta sınırsız yıkım yolunu açmadan nelerin nasıl elde edilebileceği sorusuna cevap arıyordu.

Bernard Brodie'nin nükleer strateji düşüncesine en büyük katkısı, Manhattan Projesi fizikçilerinin içine düştikleri iki temel çelişkiyi ortadan kaldırarak stratejik düşüncenin önünü açması ve daha sonraki yıllarda ana temaları teşkil edecek fikirlerin gelişmesi için zemin hazırlamasıdır.

Doğa bilimcilerin üstesinden gelemedikleri bu iki çelişki, onların stratejik değer taşıyabilecek görüşlerini de büyük ölçüde müphemleştirmişti. Onlara göre, atom bombası sivil halkı ve sanayi merkezlerini hedef alan bir "baskın ve terör" silahıydı. İlk darbeyi indiren savaşı kazanırdı. Öte yandan fizikçiler, çarışan tarafların birbirlerini yok edebileceği bir nükleer felâket tablosu çizmişlerdi. Yani ilk darbeye maruz kalan taraf mukabele edebilir ve çatışma bir nükleer felâkete dönüşebilirdi. Bu iki durum bütünleştirilmeden, iki ayrı senaryo gibi birbirinden kopuk olarak ele alındığı için, bir çelişki ortaya çıkıyordu. Eğer atom bombası kesin sonuç alacak bir baskın silahı ise, karşı taraf nasıl mukabele edebilecek ve çatışma nasıl nükleer bir felakete sebebiyet verebilecekti? Ayrıca, şehirleri vurarak kesin sonuç nasıl alınacaktı? Bernard Brodie, Jacob Viner'dan esinlenerek, atom bombasının bir baskın silahı olmadığı noktasından hareket etmiş ve bu iki senaryoyu birleştirerek çelişkiyi çözmüştür.

Doğa bilimcilerin ikinci çelişkisi de şuydu: İnsanlık, ya uluslararası merkezi bir otoritenin denetimi altında tam bir silahsızlanmaya gidecek ya da nükleer bir felâkete sürüklenecekti. Brodie, üçüncü bir yolun mevcut olduğunu göstererek bu açmazı da ortadan kaldırmıştır. Merkezi bir otoritenin denetimi altında silahsızlanmanın mümkün olmadığına ve kuvvete başvurma riskinin uluslararası ilişkilere hâkim olmaya devam edeceğine işaret etmiştir. Fakat, aynı zamanda, nükleer felâketin kaçınılmaz olduğu görüşünü de paylaşmamıştır. Çünkü, ona göre, nükleer mukabele yeteneğini elde bulundurarak, muhtemel bir nükleer saldırıyı saldırma fikrinden vazgeçirmek mümkündür. Başka bir deyişle, doğa bilimcilerinin aksine, iki uç ihtimalin arasında başka tercihlerin olabileceğini de göstermiştir. Nükleer silahlarla da, stratejik düşüncenin mümkün olduğunu ortaya koymuştur.

Askerler ve Siyasetçiler

İkinci Dünya Savaşından sonra, ABD'nin savunma plânlaması, genel bir nükleer savaşın gerektireceği stratejiler ve kuvvet düzenlemeleri üzerine yoğunlaşmıştı.²⁰ Batı Avrupa, Sovyet saldırısına maruz kaldığı zaman, ABD, nükleer silahlar ve stratejik bombardıman ile müdahale ederek, Sovyetlerin savaş gücünü kırmayı plânlıyordu. Stratejik bombardımanın başlıca hedefi de sanayi ve yerleşme merkezleri idi. Başka bir deyişle, kararvericiler ile doğa bilimcilerin atom silahına yaklaşımları pek çok bakımdan birbirine benzemektedir.

²⁰Bkz. William W. Kaufmann, *Planning Conventional Forces 1950-80* (Washington, D.C.: The Brookings Institution, 1982), s.2.

Amerika'yı, nükleer silahlara ağırlık veren bu stratejiye iten üç ana sebep vardı. Birincisi, her büyük savaştan sonra ABD'ye yön veren "kendi kabuğuna çekilme içgüdüsü" idi. Savaş başarıyla sona erdirilmiş, düşman "kayıtsız şartsız teslim" alınarak cezalandırılmıştı. Bundan böyle Amerika, Eski Kıtanın "karışık ittifaklar" diplomasisinden mümkün olduğu kadar uzak durmalıydı. Zaten yeni uluslararası düzen Birleşmiş Milletlerin çatısı altında kurulacaktı. Öyleyse Amerika, silahlı kuvvetlerinin büyük bir kısmını terhis edebilir; Almanya'da küçük bir işgal kuvvetini geçici bir süre tutmak yeterli olurdu. Uluslararası ilişkilerde "stratejinin geçiciliği" varsayımına dayanan bu geleneksel Amerikan anlayışı, İkinci Dünya Savaşından sonra da ağır basmış ve Amerikan Hükümetini hızlı bir terhis sürecini başlatmaya sevk etmişti. Amerika Kara Kuvvetlerinin mevcudu 1945 yılında 8,266,373 (89 tümen) iken, bu sayı 1946'da 1,889,690'a ve 1948 yılında 554,000'e düşmüştü.²¹ Nisbi olarak benzer indirimler Stratejik Hava Komutanlığı (*Strategic Air Command-SAC*) dışındaki diğer kuvvetler için de söz konusuydu

Amerika'nın savaş sonrası stratejisinin daha iyi yansıtabilmek için başka bir hususu da belirtmekte yarar vardır. "Karışık ittifaklar" diplomasisinden uzak durma konusundaki kuvvetli eğilime rağmen, Moskova'nın önderliği altındaki komünizmin hızla yayılan bir tehlike haline gelmesi, ABD'yi gerçekçi olmayan politikalar izlemekten kısa sürede vazgeçirmiştir. Amerika, sadece Avrupa alt-sisteminin içine sürüklenmekle kalmamış, aynı zamanda Orta ve Uzak Doğu'da da sorumluluklar alma zorunda kalmıştır.²² Sovyet genişlemesi, Kore savaşına kadar, konvansiyonel çatışmadan çok, sızma, nifak ve hükümet darbeleri şeklinde dolaylı yollardan gerçekleştiği için, Amerika karşı tedbirler olarak, siyasi, diplomatik, ekonomik ve askeri yardımlarla sınırlı kalmış, kendi konvansiyonel kuvvetlerini güçlendirmeyi düşünmemiştir. Bu anlayış içinde, Başkan Truman, Mart 1947'de, Sovyet baskısı ve tehdidi altındaki Yunanistan ve Türkiye'ye askeri ve ekonomik yardımı öngören ve kendi adını taşıyan doktrini ilân etmiştir. Nisan 1948'de ise, ekonomik kaynakları tükenmiş olan Avrupa'nın kalkınmasını desteklemek için Marshall Planı adını taşıyan yardım programını başlatmıştır.

Bu programlar, müttefiklerin kendi ayakları üzerinde durmalarını ve savunma sorumluluklarını kendi omuzlarına almalarını sağlamak için uygulamaya konmuştu. Pek çok sayıda Amerikalı, ülkelerinin savunma taahhütlerinin geçici bir dönemle sınırlı olduğunu düşünüyordu. Müttefikler kendi ekonomilerini canlandırıp askeri güçlerini yeniden kazandıkça, ABD savunma yardımlarını, hatta taahhütlerini, azaltacaktı. Bu arada, müttefikler bir Sovyet saldırısı ile karşılaşsarsa, kara kuvvetlerini kendileri temin edecek, ABD ise, taktik hava kuvveti desteği vermek, deniz ulaşım yollarını korumak ve tabii hepsinden önemlisi, Sovyetleri stratejik bombardıman (nükleer bomba) ile vurmakla görevli olacaktı. O yıllardaki stratejik plânlarda böyle bir görev ayırımına dayanıyordu. ABD, bu suretle, konvansiyonel olmayan dolaylı strateji düzeyinde tedbir alırken ve aynı zamanda nükleer strateji düzeyindeki gücünü korumaya özen gösterirken, konvansiyonel stratejiyi tamamen ihmal etmiş oluyordu. Bu politikanın konvansiyonel düzeyde ortaya

²¹ Jeffrey Record, *Revising US Military Strategy: Tailoring Means to Ends* (Washington: Pergamon-Brassey's, 1984), s.101.

²² Bkz. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980* (Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1984), ss.441-445.

çıkardığı boşluğu nükleer silahlar ve stratejik bombardıman tehdidi ile kapatmaya çalışıyordu.

Savaş sonrasında Amerika'nın, konvansiyonel kuvvetleri ihmal etmesine sebebiyet veren ikinci önemli etken, stratejik bombardıman fikrinin Amerikan strateji kültüründe işgal ettiği yerdir. Stratejik bombardıman sayesinde, Amerikan askerlerini savaşa bulaştırmadan ya da en az şekilde bulaştırarak, saldırganı püskürtmek ve cezalandırmak imkânının doğduğu düşünülmekteydi. Bu yaklaşımın en önde gelen savunucusu, hiç şüphe yok ki, Stratejik Hava Komutanlığı olmuştur. Bu Komutanlık, 1950'li yılların sonlarına kadar nükleer silah kullanma vasıtalarının tekeli elinde tutmuştur. Savunma bütçelerinin yarısına yakın bir bölümü de tamamen Stratejik Hava Komutanlığına tahsis edilmiştir. O yıllarda Amerikan savunma politikasıyla uğraşanların pek çoğu, hidrojen bombası ve uzun menzilli uçakların (B-29, daha sonra B-36, B-47 ve B-52) nihayet Douhet, Mitchell ve Seversky'nin nazariyelerini doğruladığına inanmışlardır.²³

Üçüncü etken, savaştan sonra gerek kamu oyunda gerek hükümette beliren, savunma harcamalarını azaltma yönündeki kuvvetli arzudur. Savunma harcamaları, 1945 mâli yılında, federal bütçenin yüzde 88.3 ünü ve gayrisafi milli hasılanın yüzde 37.3 ünü teşkil ederken, bu yüzdeler, 1946 yılında 17.3 ile 20.6 seviyesine ve 1948 yılında 26.3 ile 3.2 seviyesine düşmüştür.²⁴

1945 ile 1949 yılları arasında ABD, nükleer silah tekeli elinde tutmasına rağmen, nükleer imkân ve kabiliyetleri bakımından son derece kısıtlıydı.²⁵ Meselâ ABD, 1945'de sadece iki atom bombasına sahipti. Bu sayı 1946'da dokuza, 1947'de on üçe ve 1948'de elliye ulaşabilmişti. Bu bombalardan hiçbirisi monte edilmiş durumda mahafaza edilemiyordu ve her bombanın monte edilebilmesi için otuz dokuz teknisyene ve iki günlük bir mesaiye ihtiyaç vardı. Bombaları uçaklara yüklemek de oldukça güç ve zaman alan bir ameliyeyi gerektiriyordu. Atma vasıtası olarak 1948 yılına kadar Amerikanın elinde sadece otuz adet B-29 bombardıman uçağı vardı; bunların hepsi de New Mexico'da üslenmiş bulunuyordu. 1946 yılında kurulan Stratejik Hava Komutanlığı ancak 1948'de General Curtis LeMay'in komutanlığa atanmasından sonra gelişmeye başlamış ve ancak o tarihten sonra B-50, B-36 ve B-47 tipi bombardıman uçakları hizmete girmeye başlamıştı. SAC'ın gelişmesine rağmen o tarihlerde dahi Amerikan nükleer strateji doktrininde önemli bir ilerleme olduğunu ileri sürmek güçtür. Bunun tek istisnası Hava Kuvvetlerinin desteğiyle sivil uzmanlarca yürütülen RAND projesidir. Bu proje çerçevesinde ilk defa muhtemel bir atom savaşının nasıl yürütülmesi gerektiği ve siyasi askeri sonuçları hakkında ampirik araştırmalar yapılmaya başlanmıştır.²⁶

Mamafih 1945 ile 1949 yılları arasındaki bu kararsızlık ve oluşma döneminde dahi, atom silahlarının ABD'nin savaş planlarında belli bir yere sahip olduğunu

²³Bkz. Jeffrey Record, *Revising US Military Strategy*, s.15.

²⁴*Ibid.*, s.100.

²⁵Bkz. David Alan Rosenberg, "US Nuclear War Planning, 1945-1960" in Desmond Ball and Jeffrey Richelson (eds.), *Strategic Nuclear Targeting* (Cornell University Press, 1986), ss.38-39.

²⁶Bkz. Colin S. Gray, *Strategic Studies and Public Policy: The American Experience* (The University Press of Kentucky, 1982), ss.34-35.

vurgulamak yerinde olur. Sovyetler Birliği İkinci Dünya Savaşından sonra kara kuvvetlerinin bir kısmını tedricen terhis etmiş, fakat gene de Batı Avrupa'yı kısa bir sürede kolayca işgal edebilecek konvansiyonel gücü elinde tutmaya itina göstermiştir. O tarihlerde ABD'nin sahip olduğu atom silahları Sovyet konvansiyonel gücünü dengeleyecek en önemli unsur olarak görülüyordu. Başka bir deyişle, atom bombalarına sahip olan SAC, muhtemel bir kıtalararası nükleer savaşın aracı olarak değil (çünkü Sovyetler henüz atom silahlarına sahip değildi), Sovyetlerin Batı Avrupa'ya saldırması durumunda, Sovyetlere karşı zaman kazanarak Amerikanın tıpkı İkinci Dünya Savaşında olduğu gibi süratle silahlanmasını sağlayacak bir imkân olarak telâkki ediliyordu. Savaşın ilk safhalarında B-29'lar, menzil kazanmak için, İngiltere ve Japonya'daki ileri üslere kaydırılacaklar; daha sonra bu üslerden hareketle Sovyetler'e atom taarruzları düzenleyerek Moskova'nın savaş gücünü kıracaklardı. Bu arada Batı, seferberlik ve silahlanma için gerekli zamanı bularak savaşı kendi lehine çevirecekti.²⁷

Nükleer silah kullanımı, İkinci Dünya Savaşında kazanılan stratejik bombardıman tecrübesinin bir devamı olarak görülüyordu. Bir farkla ki, atom bombası, stratejik bombardımanı çok daha etkili ve çok daha az masraflı hâle getirmişti. Sovyetlerin sanayi merkezleri ve ulaşım sistemleri en önde gelen hedefler arasındaydı. Ayrıca Sovyetlerin uzun menzilli hava kuvvetlerinin bulunduğu üsler de vurulması gereken hedefler olarak kabul ediliyordu.²⁸ Fakat eldeki silah sistemlerinin hedefe isabet kabiliyetinin sınırlılığı, bomba stoklarının azlığı ve istihbarat imkânlarının kısıtlı olması, enerji üretim merkezleri, ulaştırma şebekeleri ve askeri bölgeler gibi nokta hedeflere öncelik veren plânların hazırlanmasını güçleştiriyordu.²⁹ Bu tür hedefler plânlarda dikkate alınmakla birlikte, yerleşim ve sanayi bölgeleri gibi alan hedeflerin vurulması en gerçekçi çözüm olarak daima ön plânda kalıyordu.

Alan hedeflere verilen öncelik daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. 1950 Yılıının Ağustos ayında Müşterek Kurmay Başkanları (*The Joint Chiefs of Staff*) nükleer savaş için hedef kategorileri ve önceliklerini tespit eden bir çalışma yapmışlar ve ilk önceliği Sovyetlerin atom silahlarını kullanma imkân ve kabiliyetlerini etkileyecek hedeflere vermişlerdi. İkinci öncelik, Batı Avrupa'ya ilerleyen Sovyet kara kuvvetlerinin yavaşlatılmasını sağlayacak hedeflere verilmiş; üçüncü öncelik ise, Sovyetlerin yakıt, elektrik ve atom enerjisi üretme merkezleri olarak kabul edilmişti. Fakat SAC, istihbarat ve teknolojiyle ilgili sınırlılıkları ileri sürerek bu kategorilere göre düzenlenen hedef listelerine daima itiraz etmiş, Komutan General LeMay'in daima kendi görüşlerini kabul ettirebilmiştir. Bunun sonucu olarak, "yerleşme bölgelerine yakın sanayi" en doğru hedef ve "ikramiye yıkım" (*bonus damage*) diye ifade edilen anlayış esas ölçek olarak benimsenmiştir.³⁰ Bu anlayışa göre sanayi ve yerleşim merkezlerinin yan yana olduğu hedefler tercih edilmelidir. Böylece bomba, vurulmak istenen nokta hedefe tam isabet etmese bile, gene de civarda önemli bir hasara yol açabilecektir. Yani bomba boşuna harcanmamış olacak, vurulmak istenen sanayi tesisleri hiç olmazsa dolaylı olarak etkilenecektir.

²⁷Ibid., s.34.

²⁸Bkz. Henry S. Rowen, "The Evolution of Strategic Nuclear Doctrine", in Laurence Martin (ed.), *Strategic Thought in the Nuclear Age* (The Johns Hopkins University Press, 1979), s.137.

²⁹Bkz. David Alan Rosenberg, "US Nuclear War Planning 1945-1960", s.40.

³⁰Ibid., ss.41-43.

1945'den 1949'a kadar devam eden sürede ABD nükleer tekele sahip olduğu halde, bu silahları Sovyetlere karşı kullanmaktan kaçınmış ve bu silahlara dayanarak şantaj yapma yoluna gitmemiştir. Washington'un elindeki güce rağmen sergilediği bu "uysal" tutumu ahlâki mülâhazalarla açıklamak iknâ edici olmayacaktır. Sebeplerin daha ziyade stratejik ve teknolojik düzeylerde aranması doğru olur.³¹ Her şeyden önce eldeki atom bombası sayısı sınırlıydı. Uranyum madeni kolay ve ucuz elde edilemiyor ve imâlat çok yavaş ilerliyordu. Sovyetlere karşı eldeki stokların tümü kullanılsa bile, İkinci Dünya Savaşında Nazi Almanyasına verilen zarardan daha büyük bir yıkıma yol açılmayacağı kanaati hâkimdi. Kaldı ki, İkinci Dünya Savaşı ve onu izleyen yıllarda hava savunması alanında kaydedilen ilerlemelerin (radarlar, jet avcı uçakları) stratejik bombardımanların etkisini büyük ölçüde azaltacağına inanılıyordu.

Bu teknolojik engellerin yanında meselenin bir de stratejik yönü vardı. O yıllarda duruma Sovyetler açısından baktığımız zaman, Moskova'nın en büyük sorununun Amerika'nın nükleer tehdidinden kurtularak siyasi-askeri girişimlerini rahatça sürdürmek olduğunu görürüz. Moskova, nükleer silahlara sahip olmadığı için, Amerikayı nükleer düzeyde nükleer silahlarla dengeleyemiyordu. Fakat bunu başarabilmek için kullanabileceği başka bir "koz" vardı: Batı Avrupa'ya yönelttiği büyük konvansiyonel güç. Başka bir deyişle, Batı Avrupa'yı adeta "rehin" tutarak Amerika'nın sınırlı nükleer yeteneğini kullanılmaz hâle getiriyordu.³² Böylece Savaşı izleyen ilk yıllarda ABD'nin stratejik bombardıman yeteneği ile Sovyetlerin Batı Avrupa'yı işgal edebilme yeteneği birbirini dengeleyerek nükleer-konvansiyonel karışımı bir karşılıklı caydırma mekanizması oluşmasına yol açıyordu.

Sovyetler Birliği'nin 1949 yılının Eylül ayında ilk atom bombası denemesini yapmasıyla ABD'nin nükleer silahlar üzerindeki tekeli sona erdi. Sovyetler, aynı zamanda, B-29'ların taklidi olan 4000 mil menzilli TU-4 bombardıman uçaklarını 1948 yılında hizmete sokarak Amerika kıtasına ulaşabilecek kabiliyete sahip olmuşlardı. Sovyetler Birliği'nin bu tür inkânlarla sahip olduğunun anlaşılması, Amerika'da bazı önemli gelişmelere yol açtı. Sovyet atom denemesinin sebep olduğu değişikliklerden birisi, bu alanda gizliliğin sanıldığı kadar önemli olmadığına gün ışığına çıkmasıdır. O tarihe kadar büyük bir gizlilik içinde ve askeri koruma tedbirleri altında sürdürülen nükleer araştırmalar 1950'lerin başından itibaren üniversitelere ve özel sektöre de kaydırıldı. Ayrıca, 1950 Ekiminde, Birleşik Devletler Atom Enerjisi Kanunu yabancı devletlerle sınırlı işbirliğine imkân sağlayacak şekilde tadil edildi.³³

Sovyetlerin kaydettiği ilerlemeler ABD'yi bazı önemli stratejik sorunlarla da karşı karşıya bırakıyordu. Gelecekteki bir çatışma sırasında atom silahlarına başvurup vermamak artık sadece ABD'nin kararına bağlı olmaktan çıkıyordu. Amerikan hükümeti bu silahları kullanmak istemese bile, Moskova atom silahına başvurabilir ve ABD'yi bir nükleer savaşa zorlayabilirdi. Bu durum, Amerikalı strateji uzmanlarını karşılıklı nükleer

³¹Bkz. George H. Quester, *Nuclear Diplomacy* (New York: The Dunellen Company, Inc., 1970); ss.1-7.

³²Bkz. Morton H. Halperin, *Contemporary Military Strategy* (Boston: Little, Brown, 1967), ss.57-58.

³³Bkz. Nezihi Özden, *Nükleer Çağın İlk 40 Yılı*, cilt 2 (İTÜ Nükleer Enerji Enstitüsü Yayınları, 1983), s. 493.

çaydırma üzerinde düşünmeye yöneliyor ve artık temel ilkeleri belli olan bir nükleer strateji geliştirmenin zamanının geldiğini hatırlatıyordu. Ayrıca nükleer strateji ile konvansiyonel strateji arasındaki irtibat ilk defa bu kadar açık seçik ortaya çıkıyor ve uzmanları meşgul etmeye başlıyordu. Bu şartlar altında Avrupalı müttefikler nasıl korunacaktı? Nükleer düzeyde bir kilitlenme olunca, Avrupa konvansiyonel Sovyet saldırısına açık hâle mi gelecekti? Amerika kendi ülkesinin nükleer bir taarruza maruz kalabileceğini bile bile Sovyet konvansiyonel kuvvetlerini durdurmak için atom bombasına başvurabilecek miydi?

Truman yönetimi bu sorunları hem nükleer hem konvansiyonel silahlanmaya ağırlık vererek çözmeyi denedi. Fakat ilk tepki nükleer teknolojik imkânlardan yararlanma şeklinde belirdi. Atom bombasından çok daha güçlü bir silah olan hidrojen bombasını yapabilecek düzeye en kısa sürede erişmenin bir zaruret hâline geldiğine karar verildi. ABD ilk termonükleer (hidrojen) bombayı 1 Kasım 1952 günü başarıyla denedi. Kısa bir süre sonra, 12 Ağustos 1953 tarihinde Sovyetler Birliği de, kendi termonükleer bomba denemesini başarıyla gerçekleştirdi. Böylece, iki süper devletin arasında bir silahlanma yarışı başladı. 1980'lerin sonuna gelinceye kadar, bu yarışın yarattığı açmazdan kurtulmak için yapılan her teknolojik hamle yeni bir açmazın başlangıcı oldu. Stratejik düzeyde ise, karşılıklı nükleer çaydırma öğretisi Amerikan düşüncesine yavaş yavaş yerleşmeye başladı. Silahlanma yarışıyla birlikte strateji düşüncesine hâkim olan başka bir sorun da, Batı blokunun savunmasının ne ölçüde nükleer ne ölçüde konvansiyonel silahlara dayandırılması hususu oldu.

Truman ve Eisenhower

Hidrojen bombasını geliştirme kararını alan Truman Yönetimi, savunma konularına sadece nükleer silahlar açısından bakmakla sınırlı kalmayıp daha geniş bir açıdan da yaklaşma eğilimi göstermiştir. Konvansiyonel düzeyde güçlenme çabaları ilk defa NSC-68 olarak bilinen bir Milli Güvenlik Kurulu (*National Security Council*) raporu ve Kore Savaşı ile başlar. Hidrojen bombası kararının alındığı gün olan 31 Ocak 1950'de Başkan Truman, Dışişleri ve Savunma Bakanlarına, ABD'nin barış ve savaş zamanındaki amaçlarının ve bu amaçların savunma plânları üzerindeki etkilerinin incelenmesi için direktif verdi. O yıllarda Dışişleri Bakanlığı Siyaset Plânlama biriminin başkanlığını yapan Paul Nitze'nin başkanlığında toplanan bir komisyon bu konuda raporunu hazırlayarak NSC-68 koduyla 1950 Nisan ayında Milli Güvenlik Kuruluna sundu.³⁴

Bu rapor, her ne kadar Sovyet tehdidini abarttığı ve ayrıntılı kuvvet plânlaması önerileri hazırlamadığı için eleştirilmiş ise de, Amerika'nın savunma politikasının gelişmesinde önemli bir aşama teşkil etmiştir. Hatta denilebilir ki, "esnek mukabele" gibi uzun yıllar sonra kavramlaştırılacak bir stratejinin ilk işaretlerine bu raporda rastlamak mümkündür. NSC-68, herşeyden önce, bazı tehlike çanlarının çalmaya

³⁴ NSC-68 (A Report to the National Security Council by the Executive Secretary on United States Objectives and Programs for National Security, April 14, 1950). Metin için, bkz. Foreign Relations of the United States, 1950, I, ss. 235-292. Raporun bir tahlili için, bkz. Paul Y. Hammond, "NSC-68: Prologue to Rearmament", in Warner R. Schilling, Paul Y. Hammond, Glenn H. Snyder (eds.), *Strategy, Politics, and Defense Budgets* (Columbia University Press, 1962), ss. 267-378.

başladığını işaret etmektedir. Rapor'a göre, Sovyetler Birliği, siyasi sistemi dolayısıyla, yayılcı bir devlettir ve Amerika'nın güvenliği bakımından büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Sovyet tehdidi, nükleer ve konvansiyonel olmayan dolaylı strateji düzeylerinde olduğu kadar, konvansiyonel düzeyde de ortaya çıkmaktadır. NSC-68 önce, nükleer alandaki tehlikeye dikkati çekmiştir. Rapor'a göre, ABD nükleer üstünlüğünü büyük ihtimalle 1954 yılına kadar kaybetmiş olacaktır. Böyle olumsuz bir gelişme, Kremlin'e ABD'ye nükleer silahlarla baskın yapma imkânını verebilir. Bunu önlemek amacıyla, nükleer mukabele imkânlarını elde bulundurmak, hava savunma sistemlerini geliştirmek ve sivil savunma tedbirleri almak gerekir.

Raporun konumuz bakımından üzerinde durduğu asıl önemli nokta, konvansiyonel kuvvetlerin geliştirilmesiyle ilgilidir. Konvansiyonel kuvvetlerin zayıflığı sınırlı konvansiyonel saldırılara karşı koyma imkânlarını azaltan bir etkidir. Ayrıca, muhtemel bir Sovyet atom taarruzu ABD'nin savaşa devam etme iradesini tamamen kıramasa bile, seferberlik ve silahlanma imkânlarını büyük ölçüde zayıflatabilir. Bu yüzden içinde yaşanan barış döneminden ve ABD'nin nisbi ve geçici nükleer üstünlüğünden yararlanarak konvansiyonel bakımdan da güçlenme yolunda tedbir alma zamanı gelmiştir. Başka bir deyişle, NSC-68 ABD'nin geçici nükleer üstünlüğünü konvansiyonel silahlanmayı tamamlamak için bir kalkan olarak kullanmayı önermiştir. Etkili silahlanma tedbirleri alınmadıkça nükleer silahları artırmaktan başka çare olmadığını kabul eden Rapor, ancak konvansiyonel düzeyde güçlenerek nükleer silahlara istinad etmenin azaltılabileceğini de vurgulamıştır.

Aynı yıllarda, diğer bazı bürokratlar, politikacılar ve kamu oyu çevreleri de, konvansiyonel kuvvetlerin çoğaltılması yönünde harekete geçmişlerdir. Bunlar NSC-68'in sonuçlarını desteklemişler ve zaman zaman daha ileri giderek, söz konusu rapordan daha somut öneriler getirme çabası içine girmişlerdir. Meselâ, Hava Kuvvetlerini, stratejik bombardıman üzerinde gereğinden fazla durduğu için eleştirmişler; taktik hava kuvvetinin ve tanksavar silahlarının geliştirilmesini önermişlerdir. Bu gibi somut önerilerin yanında, bu çevrelerin üzerinde en çok durdukları nokta, Batı Avrupa üzerindeki Sovyet tehdidi ve Avrupa'nın konvansiyonel savunmasının güçlendirilmesi olmuştur. Özellikle, Kore ile uğraşılırken Sovyetlerin Avrupa'da başka bir tehlikeli durum yaratabileceği ihtimalini vurgulamışlardır.³⁵

Ocak 1953'de iktidar değiştiği zaman, Truman'dan Eisenhower'e kalan miras çift yönlüydü. Bir yandan hidrojen bombası yapılmış, genel olarak nükleer silah imalatının teknolojisinde önemli ilerlemeler kaydedilmişti. Bu durum, stratejik planlama üzerindeki çalışmalarla birleşince, savaşlarda eskiye oranla daha büyük halk kitlelerinin yok edilmesi sonucunu doğuracak stratejilere yol açılması ihtimalini ortaya çıkarıyordu. Öte yandan, konvansiyonel kuvvetlerin geliştirilmesi yolunda da önemli adımlar atılmıştı. Bu gelişme ise, nükleer silahların ergeç ABD'ye karşı da kullanılabileceği ihtimalini göz önünde tutan ve Batı'nın güvenliğini daha az ölçüde nükleer silahlara dayandıran bir strateji oluşturmak için oldukça elverişli bir zemin hazırlıyordu.

Başkan Truman Beyaz Saray'ı terk ederken, çeşitli tercihlere imkan sağlayan bir çerçeveyi miras bırakıyordu. Truman yıllarında başlatılan projeler amacına ulaşmış bulunuyordu. ABD artık hidrojen bombasından düşük kudretli "taktik" nükleer silahlara

³⁵Bkz. Samuel F. Wells, Jr., "Sounding the Tocsin: NSC-68 and the Soviet Threat", *International Security* (Fall 1979), ss. 142-143.

kadar çeşitlilik arz eden bir cephaneliğe sahipti. İlk jet bombardıman uçağı olan B-47'ler hizmete girmek üzereydi ve daha uzun menzilli jet bombardıman uçağı B-52'nin denemeleri başarıyla sürüyordu. Ayrıca Stratejik Hava Komutanlığı kurulmuş, gelişmeye başlamış ve hedef tespit ve değerlendirme çalışmaları ilerliyordu. Buna mukabil, her ne kadar yıllık stratejik plan çalışmaları başlatıldı ise de, silahlı kuvvetlerin çeşitli komutanlıkları arasındaki rekabet yüzünden nükleer silahların savaşta kullanımına rehber teşkil edecek kapsamlı bir plan henüz ortaya çıkmamıştı. Onun için yeni tip nükleer silahları ve yeni atma vasıtalarını resmi stratejiyle bütünleştiren planlar geliştirmek, bir sorun olarak ağırlığını duyurmaya başlamıştı. Nükleer silah sistemlerini, Sovyetleri caydıracak ve her türlü savaş halinde düşman kuvvetlerini durdurmaya yetecek araçlar olarak görme eğilimi hâlâ yaygındı.

Başkan Eisenhower, bir milli güvenlik politikası oluşturmayı Yönetiminin en ivedi görevlerinden birisi saymıştır. Eisenhower iktidara gelir gelmez başlayan yoğun çalışmalar sonucunda, "Kütleli Mukabele" doktrininin temelini teşkil eden NSC-162/2 sayılı Millî Güvenlik Kurulu raporu ortaya çıkmış ve 30 Ekim 1953 tarihinde Başkan tarafından onaylanmıştır.³⁶ Bu rapor, her şeyden önce, Yönetimin askeri ve ekonomik amaçlarını bağdaştırmayı görev edinmiş bir çalışmadır. NSC-162/2'nin varmak istediği amaç şudur: ABD, içinde bulunduğu uzun süreli Doğu-Batı mücadelesinde, hem ekonomik bakımdan yıpranmamalı, hem de etkili bir caydırıcılığa kavuşmalıdır. Bu yaklaşıma "Yeni Bakış" (New Look) adı verilmiştir.

Rapor'a göre, eğer muhtemel saldırgan ABD'nin başta nükleer silahlar olmak üzere istediği her türden silaha rahatlıkla başvurarak mukabele edeceğinden emin olursa, saldırıdan vazgeçer. Kore gibi sınırlı savaşlarda nükleer silah kullanılmaması gerektiği yolundaki görüş yanlıştır. Silahlı Kuvvetler her türlü savaşta nükleer silah kullanma ihtimalini düşünmeli ve planlarını bu ihtimali dikkate alarak hazırlamalıdır. Rapor, nükleer silah kullanımını, sadece stratejik bombardıman açısından tavsiye etmemiş, aynı zamanda yeni hizmete girmeye başlayan "taktik" nükleer silahlar bakımından da ele almıştır. Buradan hareketle, değişik türden nükleer silahlar kullanma imkan ve kabiliyetlerine sahip olan Amerikan Silahlı Kuvvetlerinin büyük sayıda personele ihtiyaç duymayacağı ve dolayısıyla konvansiyonel kuvvetler için yapılan harcamalarda indirimle gidileceği sonucuna varmıştır.

NSC-162/2, önerdiği kuvvet düzenlemelerini üç ana noktada toplamıştır³⁷:

1. Kütleli mukabelede bulunmayı sağlayacak taarruzi vuruş gücü yeteneğini elde bulundurmak.

2. ABD ve müttefik kuvvetlerinin Sovyet blokundan gelecek bir saldırıyı vakit kaybetmeden karşılamaya hazır olmaları. Ayrıca, hayati stratejik bölgeleri ve ikmal ve intikal yollarını elde tutabilecek yetenekte olmaları.

³⁶NSC-162/2 Basic National Security Policy, October 30, 1953. Metin için, bkz. The Gravel Edition, Pentagon Papers, vol. 1 (Boston: Beacon Press, 1971), ss. 412-429. Bu kaynak, Lawrence Freedman (*The Evolution of Nuclear Strategy*, s. 409) tarafından belirtilmiştir.

³⁷Bkz. David Alan Rosenberg, "The Origins of Overkill", Steven E. Miller, ed., *Strategy and Nuclear Deterrence* (Princeton University Press, 1984) ün içinde, s. 135.

3. Bir genel savaşta kesin zaferi temin edecek kuvvetleri sağlayabilecek seferberlik imkânlarına sahip olmak; ve bu imkânları yaratan kaynakları düşman taarruzlarından koruyabilmek için gerekli vasıtaları edinmek. Bu bakımdan, erken uyarı ve hava savunma sistemlerinin geliştirilmesi için tedbir almak.

NSC-162/2'nin bu telkinlerinden açıkça anlaşılacağı gibi, "Yeni Bakış" siyaseti nükleer kuvvetlerin yanında konvansiyonel kuvvetler için de bazı görevler öngörüyordu. İttifakın konvansiyonel kuvvetleri, herşeyden önce, bir "têkezetme teli" (*tripwire*) görevi yapacaktı. Saldırganın bu "tele" takılmasıyla, ABD duruma göre her türlü silahı kullanarak mukabele edebilecekti. Bunun yanında, savaş süresince önemli stratejik mevkiilerin muhafaza edilmesi ve ulaşım yollarının denetim altında tutulması için de konvansiyonel kuvvetlere ihtiyaç vardı. Son olarak, nükleer çatışma sonucunda düşman yenik düşse bile, kesin zafere ulaşmak mümkün olmayabilirdi. Kesin zaferi elde edebilmek için düşman ülkesini işgal etmek, hatta bir süre denetim altında tutmak gerekebilirdi. Bu da ancak konvansiyonel kuvvetlerle yapılabilirdi. Onun için seferberlik için gerekli tüm imkan ve kaynaklar iyi korunmalıydı.

"Yeni Bakış", nükleer silahlara ve stratejik bombardımanın caydırıcı etkisine ağırlık verdiği ve ilk defa ayrıntılı bir nükleer strateji doktrini ortaya koyduğu için, çoğu zaman yanlış izlenimler yaratmış ve basit yorumlara yol açmıştır. Yeni doktrinin konvansiyonel silahlara hemen hemen hiç yer vermediği farzedilmiştir. En ufak bir saldırı vukuunda dahi, saldırgan devletin kaynaklarına ve yerleşme merkezlerine (yani Moskova'ya ya da Pekin'e) nükleer bombalarla taarruz edilerek mukabelede bulunulacağı varsayılmış ve çoğu eleştiriler böyle bir varsayım üzerine binâ edilmiştir. Kabul etmek gerekir ki, zamanın yöneticilerinin, özellikle Dışişleri Bakanı John F. Dulles'in sert ve kesin konuşmaları da böyle bir izlenimin doğmasına yardım etmiştir.³⁸

Aslında "Yeni Bakış"ın nımarlarının zihninde böyle bir senaryonun olduğu çok şüphelidir. NSC-162/2'de konvansiyonel kuvvetlere önemli bir yer verilmiş olduğunu biliyoruz. "kütlevi mukabele"nin en sert savunucusu Dulles'a göre, önemli olan, "kendi uygun göreceğimiz vasıtalarla ve uygun göreceğimiz yerde derhal mukabele yeteneğine sahip olmaktır".³⁹ Yani, önemli olan, en ufak bir olayda dahi hemen nükleer silahları kullanmak değil, fakat gerekirse bu tür silahlara başvurulabileceğini muhtemel saldırgana açıkça belirtmektir. J. F. Dulles, Nisan 1954'de *Foreign Affairs* dergisinde yayınladığı bir makalede daha önceki beyanlarının yarattığı yanlış izlenimi silmek istemiş ve daha dengeli bir üslup benimsenmiştir.⁴⁰ Amerikan Dışişleri Bakanının bu makalesine göre, "Kütlevi Mukabele", her şart altında, her durumda, başvurulabilecek bir çare değildir. Çeşitli nükleer silahları, sadece stratejik bombardıman vasıtası olarak değil, aynı zamanda "taktik" düzeyde de yararlar sağlayabilecek silahlar olarak düşünmek gerekir. Dulles,

³⁸ Meselâ, Dışişleri Bakanının Dış İlişkiler Konseyi (Council on Foreign Relations) önünde 12 Ocak 1954 günü yaptığı ünlü konuşma için; bkz. J.F. Dulles, "The Evolution of Foreign Policy", *Department of State Bulletin* (25 January 1954), ss. 107-110. "Kütlevi Mukabele"yi eleştirenler çoğu zaman bu sert ve nüanslara fazla yer vermeyen konuşmadan hareket etmişlerdir.

³⁹ *Ibid.*, s. 108.

⁴⁰ J.F. Dulles, "Policy for Security and Peace", *Foreign Affairs* (April 1954), ss. 353-364.

herhangi bir yere bir "Komünist" saldırısı durumunda mutlaka Sovyetler Birliği ve Çin'in yerleşme ve sanayi merkezlerinin nükleer bomba yağmasına tutulması gerekmediği görüşünü açıklıkla ileri sürmüştür. Fakat, soruna açıklık getiren bu makaleye rağmen, "Moskova ya da Pekin'e tüm nükleer bombaları yağdırma" senaryosu, "Kütleli Mukabele"yi eleştirilenlerin çoğunun başlangıç noktası olmaya devam etmiştir.

1970'li yılların sonlarına doğru gizliliği kaldırılan bazı belgeler, Eisenhower Yönetiminin stratejiye yaklaşımının sanıldığı kadar basit ve tek yönlü olmadığını doğrulamaktadır. Bu belgelere dayanılarak yapılan incelemelerden ortaya çıkan ilk gerçek, Eisenhower Yönetiminin hiçbir zaman değişik hedefler arasında ayırım gözetmeyen "kütleli" bir taarruz stratejisini tam olarak benimsememiş olmasıdır. Hiç şüphe yok ki, stratejik bombardıman o yıllarda düzenlenen planlarda önemli bir yer işgal ediyordu. Fakat, bunun yanında, askeri hedeflerin vurulması da, ve hatta bazı durumlarda sınırlı nükleer kuvvet kullanmak da planlara dâhil idi. Başka bir deyişle, o dönemin stratejik planları, genellikle sanıldığından ve eleştiriler için temel teşkil etmiş varsayımdan çok daha esnek ve değişik mukabele tiplerine yer veren çalışmalardı.⁴¹

O halde, Eisenhower Yönetiminin nükleer stratejisini Truman dönemindekinden ayıran neydi? Eisenhower Yönetimi, bir nükleer strateji doktrini geliştirip kamu oyuna açıklayan ilk hükümettir. Bu Yönetimin konvansiyonel silahları tamamen ihmal etmediğini de biliyoruz. Fakat, şu da bir gerçek ki, "Yeni Bakış" çerçevesinde, nükleer silahlarla mukabele tercihi, Truman dönemine nazaran, büyük bir ağırlık kazanmış ve Truman zamanında beliren sınırlı savaş eğilimi ise, etkisini kaybetmiştir. Eisenhower'ın "Yeni Bakış"ının en önemli ayırıcı özelliği NSC-162/2'nin şu cümlesinde ortaya çıkmaktadır: "Silahlı çatışma durumunda, Birleşik Devletler, nükleer silah kullanımını, diğer mühimlikle bu tür silahlar arasında fark gözetmeksizin dikkate alacaktır."

Bu ifade, Eisenhower Yönetiminin, nükleer silahları diğer silahlardan nitelik itibarıyla farklı görmediğini ortaya koymaktadır.⁴² Bu Yönetim zamanında, nükleer silah kullanımını konvansiyonel silah kullanımından açık olarak ayırmak için ne kavramsal düzeyde ne de harekât planlaması düzeyinde hiçbir çaba gösterilmemiştir. Truman Yönetiminin ise, NSC-68'e ve Kore Savaşı sırasındaki tutumuna bakarak, bu konuda duyarlık göstermiş olduğunu söyleyebiliriz. İki dönemin nükleer strateji anlayışları arasındaki farkı, işte asıl bu noktada aramak gerekir.

"Yeni Bakış" ile, nükleer stratejinin ilk defa resmi bir doktrin şeklinde ortaya atılması, bu konudaki tartışmalara büyük bir canlılık getirmiştir. Nükleer strateji, üniversitelerde ve araştırma enstitülerinde geniş çapta tartışılmaya başlamıştır. 1950'li yılların ikinci yarısında "kütleli mukabele" doktrinine karşı çeşitli eleştiriler ileri sürülmüştür.⁴³ Bu eleştirileri tekrarlamakta bir yarar görmüyoruz. Fakat, konuya ilişkin dört nokta üzerinde biraz durmak aydınlatıcı olabilir.

⁴¹Bkz. Samuel F. Wells, Jr., "The Origins of Massive Retaliation", *Political Science Quarterly* (Spring 1981), s. 37.

⁴²Bkz. D. A. Rosenberg, "U.S. Nuclear War Planning, 1945-1960", Desmond Ball and Jeffrey Richelson (eds.), *Strategic Nuclear Targeting* (Cornell University Press, 1986) nın içinde, s. 44.

⁴³Bu eleştiriler için, bkz. Colin S. Gray, *Strategic Studies and Public Policy*, ss. 50-56.

Birinci nokta, her ne kadar "kütlevi mukabele"nin kesin ve toptancı bir çözüm olduğunu ileri sürmek, konuyu fazla besite irca etmek olur ise de, Amerikalıların genellikle savaşta kesin ve çabuk çözümler elde etmek için tüm kaynaklarını seferber etme eğiliminde olduklarını kabul etmek yanlış olmaz. Amerikan strateji kültüründe ateş gücü üstünlüğüne dayanarak düşmanı ezmeye büyük ağırlık verilmiştir. Bu gelenek, "kütlevi mukabele" doktrinine, teknolojik imkanların artırdığı ateş gücünün tümünü seferber ederek zafere ulaşma şeklinde yansımıştır.

İkinci husus, "kütlevi mukabele"nin en ilgi çekici eleştirilerinden birine Bernard Brodie'de rastlarız.⁴⁴ Brodie "kütlevi mukabele"yi bir caydırma stratejisinden ziyade bir "önleyici savaş" türüne benzetir. "Kütlevi mukabele" doktrinine göre, Amerika'nın güvenliğini doğrudan tehdit etmeyen sınırlı bir Sovyet (ya da Çin) saldırısına dahi, ileride bu tür bir saldırı ABD'yi de tehdit edebilir endişesiyle, "kütlevi" bir mukabelede bulunulabilecektir. Brodie'ye göre, böyle bir davranış aslında "önleyici savaştan" başka bir şey değildir. Gene Brodie'ye göre, bu doktrin kötü bir önleyici savaş anlayışını yansıtmaktadır, çünkü önleyici savaşa Amerika'nın değil, düşmanın istediği zaman ve şartlarda girilmesini öngörmektedir. Ayrıca, bu şartlar öyle tezahür eder ki, Amerikan Yönetimi "kütlevi mukabele" kararını veremeyebilir. Meselâ, böyle bir kararsızlık, Moskova veya Pekin'in doğrudan kendileri değil de, üçüncü devletleri "aracı" olarak kullanarak sınırlı bir saldırıya geçtikleri durumlarda söz konusu olabilir.

Üçüncü husus, Brodie ABD'nin güvenliğinden hareket ederek akıl yürütüyordu ve ABD Yönetiminin de aynı şeyi yaptığını varsayıyordu. Tabiiyle, Avrupalı müttefiklerde bu husus kaygı doğuruyordu. Ayrıca, nükleer silahların ön plana çıkması müttefiklerin sorumluluk ve yetkilerini azaltmakta ve NATO karar verme sürecindeki etkilerini kısıtlamaktaydı. Ancak, bütün Soğuk Savaş boyunca, nasıl bir strateji benimsenirse benimsensin bu sorun çözülememiştir. Müttefikler, bir taraftan güvenliklerini daima sağlam bir caydırıcı taahhüde bağlamak istemişler; diğer taraftan, nükleer caydırmaya dayanan güvenlik tertiplerinin kendi karar yetkilerini kısıtlayarak Atlantik ötesine devredeceğinden endişe duymuşlardır.

Dördüncü nokta, Oral Sander "kütlevi mukabele" doktrinini pek haklı olarak Türkiye'nin jeopolitiği açısından değerlendirmiş ve şu yargıya varmıştır: "Bu yeni strateji, birçok eleştirilere rağmen, nükleer çağın gerçeklerine uyduğu gibi, Türkiye'nin de NATO'ya girerken duyduğu, ancak... 'sınırlı savaş' stratejisinin karşılayamadığı savunma endişelerine de cevap verecek nitelikteydi... NATO'ya girdikten ve 'kütlevi karşılık' stratejisinin NATO tarafından benimsenmesinden sonra, Sovyetler Birliği'ne karşı güvenliğini en sonunda sağlamanın rahatlığı içinde, ABD ile ekonomik ve askeri işbirliğine girilmiş ve Türk toprakları, ortak amaç uğruna ve NATO ittifakı çerçevesi içinde, bu devletin üslerine açılmıştır."⁴⁵

⁴⁴ Bernard Brodie, *Strategy in the Missile Age* (Princeton University Press, 1959), ss. 256-257.

⁴⁵ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964* (Ankara: SBF Yayınları, 1979), s. 93.

Dönüm Noktası

Nükleer dengenin istikrarı ve işleyişiyle ilgili kavramlaştırmalar, 1950'li yılların başından itibaren RAND Corporation'da Albert Wohlstetter'in yönetiminde yapılan araştırmalar ile tarihi bir aşama kaydetmiştir. Ne Manhattan Projesi fizikçileri ne sosyal ve siyasal bilimciler ne de askerler ve siyasetçiler nükleer dengenin işleyişi ve istikrarını tam anlamıyla kavrayıp açıklayabilmişlerdi. Bu sorunun esasını teşkil eden "ilk-vuruş; ikinci-vuruş" ayırımı da; RAND araştırmalarından önce ortaya çıkmamıştı. Daha önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, her ne kadar Bernard Brodie, mukabele yeteneğinin düşman saldırısından zarar görmemesi gerektiğine zaman zaman değinmiş ise de, bu sorunu bütün sonuçlarıyla araştırmamıştı. 1945'den sonraki çalışmalar, saldırıda bulunanın ve saldırıya mukabele edecek olanın esas itibarıyla birbirlerinin şehirlerini ve sanayi merkezlerini hedef alacakları varsayımına dayanıyordu. Nükleer mukabele yeteneğini oluşturan sistemlerin ise, ancak bu saldırı ve mukabelenin yan sonucu olarak zarar görebileceği düşünülüyordu. Stratejik plânlarda da, bu varsayım üzerine tanzim edilmişti. Hedef, bombardıman uçaklarıyla Sovyetler Birliği ve diğer düşman ülkelerin içlerine nüfuz ederek yerleşim ve sanayi merkezlerini imhâ etmek ve Sovyetlerin savaşı sürdürme yeteneğini ortadan kaldırmaktı.

Savunma tertipleri, yerleşme ve sanayi merkezlerini hedef alacağı farzedilen Sovyet bombardıman uçaklarını görevlerini tamamlamadan etkisiz hale getirmeye yönelikti. Radar ağları, ülkenin kuzeydoğusundaki sanayi bölgesinde ve sahil şehirlerinin yakınlarında yoğunlaşmıştı. Bütün erken uyarı sistemleri şehirler ve sanayi bölgeleri dikkate alınarak tertiplenmişti. Sovyetler Birliği'nin çok sayıda uçak ile adeta bir topyekün saldırıya geçmesi ve erken uyarı sistemlerini "aşırı yükleme" (*saturation*) teknikleriyle etkisizleştirilmesi ihtimali üzerinde duruluyor. Fakat düşmanın nisbeten küçük bir kuvvetle sadece nükleer üsleri hedef alması ve radarlardan atlatma ve sızma teknikleriyle kurtulması ihtimali göz önünde tutulmuyordu.

Bu ihmalin başlıca iki sebebi vardı. Birincisi, İkinci Dünya Savaşının stratejik bombardımanları ve iki Japon şehrine atılan nükleer bombalar zihinlerde silinmesi zor izler bırakmıştı. Atom silahları, "terör" ve "kütlevi imhâ" silahları olarak görülüyordu. İkincisi, her iki tarafın elindeki bomba sayısı sınırlıydı. Bomba imalatı pahalı ve zordu. Sınırlı sayıdaki bombaların genellikle vurulması zor askeri hedefler için harcanmayacağı düşünülüyordu. Nükleer silah yapımı ucuzlayıp hızlandıktan ve her iki tarafın nükleer bomba stokları büyüdükten sonra da aynı savunma tertipleri bir süre devam etmiş ve atma vasıtalarının bulunduğu üsler, nükleer bombaların asıl hedefleri sayılan yerleşme ve sanayi merkezlerine ek bir hedef kategorisi olmaktan kurtulamamıştır. Arthur M. Schlesinger, Jr., Başkan Kennedy iktidara geldiği zaman, Stratejik Hava Komutanlığı'nın uçaklarının altmış kadar üsde toplanmış bulunduğunu ve bu üslerden sadece birkaç tanesinin bir nükleer taarruzdan korunabilecek durumda olduğunu ve uçaklardan sadece üçte birinin hemen kullanılmaya hazır durumda olduğunu söylüyordu.⁴⁶

RAND kurulduktan sonra 1950'lere kadar yapılan sistem analizi çalışmalarında da, caydırıcılık ve mukabele yeteneği sorunları tam olarak tespit edilememişti. Taarruz bakımından yapılan çalışmalar, ABD'nin bombardıman uçaklarının Rusya'ya nüfuz edebilmesi için alternatif vasıta ve yöntemleri araştırmıştı. Amerikan bombardıman

⁴⁶ Arthur M. Schlesinger, Jr., *A Thousand Days* (Boston: Houghton Mifflin, 1965), s. 316.

uçaklarının Sovyet avcı uçakları ve yerden havaya füze sistemleri ile karşılaştırılması, bu çalışmalara temel teşkil etmişti. Meseleye savunma açısından yaklaşıncaya bunun tam aksi yapılmış, Sovyet bombardıman uçakları ABD'nin avcı uçakları ve diğer savunma sistemleri ile karşılaştırılmıştı. Doğrudan doğruya stratejik nükleer kuvvetleri daha üstlerindeyken baskına uğratarak imhâ etme amacıyla bir harekâta girişilebileceği ihtimali üzerinde durulmamıştı.

Bütün korkunç boyutlarıyla böyle bir ihtimal ilk defa 1950'lerin başında RAND'de Stratejik Hava Komutanlığı üsleri ile ilgili sistem analizi çalışmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. "İlk-vuruş; ikinci-vuruş" kavramları ve nükleer dengenin işleyişi ile ilgili teoriler de, bu araştırmalarda elde edilen bulguların ürünüdür. RAND'de yapılan bu çalışmaların özelliği, *a priori* modellere değil, ampirik verilere, yani mevcut kuvvet tertipleri ve harekât plânları ile ilgili gizli bilgilere dayanmasıdır. Albert Wohlstetter'e göre, bu çalışmalar yapılmıyaydı, sadece *a priori* modellere dayanarak, nükleer dengenin işleyişiyle ilgili kavramları geliştirmek mümkün olamazdı.⁴⁷

Söz konusu çalışmalar⁴⁸, taarruz ve savunma ile ilgili daha önce yapılmış sistem analizlerinden edinilen bilgi ve tecrübelerden yararlanarak yetersiz bir biçimde savunulan taarruz imkân ve kabiliyetlerine yöneltilen baskın tarzındaki muhtemel saldırıların üzerinde durmuştur. Bu çalışmaları yapanların üslere baskın sorununa eğilmelerinin en önemli sebeplerinden birisi de, pek muhtemeldir ki, Albert'in eşi Roberta Wohlstetter'in 1950'den itibaren RAND'in Sosyal Bilimler Bölümünde yürütmeye başladığı Pearl Harbor baskını üzerine bir araştırmadan esinlenmiş olmalarıdır.⁴⁹

Araştırmanın sonucu, Amerikan üslerinin muhtemel bir baskın taarruza karşı son derece duyarlı olduğunu ve bu tür bir saldırının yerleşme ve sanayi merkezlerinden ziyade nükleer mukabele vasıtalarının bulunduğu üsleri hedef almasının çok daha büyük bir önem ve anlam taşıyacağını ortaya koymuştur. Taraflardan birinin baskın tarzında bir taarruzla mukabelede bulunma imkân ve kabiliyetlerinden, yani "ikinci-vuruş" yeteneğinden, yoksun bırakılabileceği ihtimalinin yüksek olması, böyle baskın tarzında bir "ilk-vuruş"un cazibesini artıran ve nükleer dengeyi istikrarsızlaştıran bir husus olarak belirlemiştir. Söz konusu araştırmalar, ABD'nin bir baskına maruz kalsa bile mukabele yeteneğini kaybetmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü düşmanın "ilk-vuruş"u sonucunda mukabele, yani "ikinci-vuruş" imkânlarını kaybedecek olan bir nükleer kuvvet caydırıcılık vasfına sahip olamazdı. Bu bakımdan sadece atma vasıtalarının korunması da

⁴⁷ Wohlstetter'in Howard'a yazdığı mektup.

⁴⁸ Albert J. Wohlstetter, R.J. Lutz and H.S. Rowen, *Selection of Strategic Base Systems*, March 1953, Rand Corporation R-244S; Wohlstetter, Hoffman, Lutz and Rowen, *Selection and Use of Strategic Air Bases*, April 1954, Rand R-266; Wohlstetter, Hoffman and Rowen, *Protecting US Power to Strike Back in the 1950s and 1960s*, Sept. 1956, Rand R-290; Wohlstetter and Rowen, *Objectives of the United States Military Posture*, May 1959, Rand RM 2373. Albert Wohlstetter, bu çalışmanın başlamasına katkıda bulunmuş uzmanlar olarak, J.F. Digby, E.J. Barlow, E.S. Quade, P.M. Dadant ve E. Reich'in isimlerini de zikretmektedir. Yukarıda belirtilen raporların gizlilik dereceleri 1960'lı yıllarda kaldırılmıştır.

⁴⁹ Roberta Wohlstetter'in askeri istihbarat, erken uyarı ve karar sorunlarını inceleyen bu önemli araştırması 1957'de tamamlanmış ve gizlilik derecesi olmayan kısımları *Pearl Harbor: Warning and Decision* (Stanford University Press, 1962) başlığı altında yayınlanmıştır. Bkz. Fred Kaplan, *The Wizards of Armageddon*, s. 92.

yeterli değildi. Onların yanında, siyasi karar mercilerinin, komuta, kontrol, muhabere ve istihbarat sistemlerinin korunması da, etkili bir mukabele yeteneği için gerekliydi.

Albert Wohlstetter, söz konusu RAND araştırmalarından elde ettiği sonuçlara dayanarak nükleer dengenin işleyişi konusunda hazırladığı bir incelemeyi 1959 yılında *Foreign Affairs* dergisinde yayınladı.⁵⁰ Nükleer strateji düşüncesinin klâsikleri arasına giren bu makalede yazar, nükleer dengenin sanıldığı kadar istikrarlı olmadığına, aksine son derece "nazik" ve istikrarsız olabileceğine dikkat çekiyordu.

Sovyetler Birliği'nin nükleer alanda güçlenmesiyle birlikte ortaya çıkan bir fikre göre, iki süper devlet, Robert Oppenheimer'in dediği gibi, "aynı şişenin içindeki iki akrep"den farksız sayılıyordu. Bu akreplerden birisinin diğerini sokması, intihar etmesi demekti. Çünkü saldırıya uğrayan akrep ölmeden önce kaçacak bir yeri olmayan saldırgan akrebi mutlaka sokacak ve böylece akreplerin her ikisi de ölecekti. Onun için şişe içindeki akrepler bakımından en akıllıca tutum birbirlerini sokmaya teşebbüs etmemekti. RAND araştırmalarının bir ürünü olan Albert Wohlstetter'in makalesi, o yıllarda geniş kabul gören bu anlayışı köklerinden sarsmıştır.

Prof. Wohlstetter, nükleer dengenin "şişe ve akrep" misalinin telkin ettiği tarzda bir istikrara sahip olduğuna inanmamaktadır. Nükleer dengenin muhafazası "otomatik" bir olgu değildir; aksine teknik bakımdan çok karmaşık ve pek çok değişgene bağlıdır. Taraflardan birisi, kaydedeceği ufak bir teknolojik ilerleme ile büyük bir avantaj sağlayarak dengeyi önemli ölçüde bozabilir. Dengenin istikrarsızlaşması, avantaj elde eden tarafın imkân ve kabiliyetlerinin artması ile birlikte stratejik hesaplarının değişmesi sonucunda meydana gelir. Avantaj elde eden taraf, bu avantajı baskın şeklinde bir taarruzla (karşı tarafın mukabele yeteneğini oluşturan kuvvetlerine karşı) değerlendirme yoluna gittiği takdirde karşılığında fazla bir zarar görmeyeceğini hesaplırsa, böyle bir saldırıya teşebbüs edebilir. Özellikle bir bunalım sırasında, böyle bir baskına uğrayarak "ikinci-vuruş" gücünün tümünü ya da büyük kısmını kaybetme endişesi içine giren taraf ise, önceden davranarak vurmak (*preemption*) için büyük bir psikolojik baskı altında kalabilir. Onun için caydırıcılık ve istikrar "ikinci-vuruş" gücüne sahip olmakla mümkündür. Bu güce sahip olmak ise, şu teknik engellerin aşılmasına bağlıdır: Düşmanın "ilk-vuruş"undan zarara uğramadan mukabele vasıtalarını kurtarabilme; mukabelede bulunma kararını alıp gerekli mercilere ulaştırabilme; düşmanın aktif savunmasını geçerek istencen hedeflere ulaşabilme; ve pasif savunma tedbirlerine rağmen o hedefleri imhâ edebilme.⁵¹

Ancak bu şartlar yerine getirilse bile caydırıcılık elde edilmiş ve nükleer dengenin istikrarı bozulmayacak şekilde sağlanmış olmaz. "Caydırma, (aynı zamanda) bir mukayeseli riskler sorunudur... Termonükleer silahlar saldırgana büyük bir avantaj sağladığı için, nükleer teknolojinin belli bir düzeyinde istikrarlı bir denge kurmak, büyük hüner ve gerçekçilik ister. Teknoloji baş döndürücü bir süratle değişmektedir. Onun için caydırma, sürekli bir çabaya ihtiyaç gösterir."⁵²

⁵⁰ Albert Wohlstetter, "The Delicate Balance of Terror", *Foreign Affairs* (January 1959), ss. 211-234.

⁵¹ *Ibid.*, ss. 219-221.

⁵² *Ibid.*, s. 222.

RAND raporlarında ve Wohlstetter'in makalesinde ifade edilen temel fikir, yani mukabele için gerekli kuvvetlerin duyarlılığının azaltılması sorunu, daha sonra Bernard Brodie tarafından da vurgulanmış ve yavaş yavaş başka yazarlarca da tekrarlanmaya başlamıştır.⁵³ Brodie, Wohlstetter'in çalışmalarına atıfta bulunarak Amerika'nın nükleer mukabele kuvvetinin saldırıya karşı duyarlılığını azaltmak için tedbir almanın gerekli olduğunu vurgulamıştır. Prof. Brodie'ye göre de, mukabele yeteneğini emniyete almadıkça caydırıcılık aldatıcıdır. Etkili bir caydırma için birinci derecede gerekli olan, ateş gücünden ziyade, ilk darbeyi yedikten sonra ayakta kalabilme ve mukabele edebilme yeteneğidir. Düşmanın bir baskın taarruz ile bu yeteneği etkisiz hâle getirebileceği kanısına varmasına meydan vermemek gerekir.⁵⁴

Fakat Brodie, Wohlstetter'den ayrılarak, Sovyetler ile ABD arasındaki nükleer dengenin hiç de "nazik" olmadığını, aksine istikrarlı olduğunu savunmaktadır. Brodie, bu görüşünü insan tabiatıyla açıklar ve karar vericilerin kolay kolay büyük riskleri göze alarak "ilk-vuruş"a teşebbüs etmeyeceklerini ileri sürer. Brodie, "siyasi niyet" unsuruna da ağırlık vermektedir. Dengenin sadece teknik unsurlarıyla ilgilenmek doğru sonuca götürmeyebilir. Sovyetlerin saldırıya yönelik bir siyasi niyet besleyip beslemediğini de araştırmak gerekir. Kaldı ki, nükleer çatışma bir siyasi bunalım dönemini takip edecektir. Başka bir deyişle, mutlaka bir tür "siyasi ikaz" söz konusu olacaktır. Tarihde savaşlar daima böyle bir siyasi bunalım dönemini izlemiştir. Önemli olan, bu bunalım sırasında gerekli koruyucu tedbirleri almaktır. Meselâ, bombardıman uçaklarının bunalım sırasında üslerinde değil de, mümkün olduğu kadar havada tutulmaları böyle bir tedbirdir.⁵⁵

Wohlstetter'in çalışmaları bütün olarak dikkate alındığı takdirde, "siyasi niyet" unsurunu tamamen ihmal ettiğini ileri sürmek güçtür. Hatta 1950'lerde hazırlanan teknik ağırlıklı RAND raporlarında dahî Sovyet "niyetleri", Sovyet "imkân ve kabiliyetleri"nden ayrı bir faktör olarak göz önünde tutulmuştur. Wohlstetter'in yönettiği bir araştırma gurubu tarafından kaleme alınan R-290 sayılı rapor, nükleer mukabele vasıtalarının saldırıya karşı duyarlılığına işaret etmenin Sovyetlerin bir saldırı niyeti içinde oldukları anlamına gelmediğini ifade ettikten sonra, ancak ABD üslerinin zayıflığının ve Sovyetlerin bu hususun idraki içinde olmasının Moskava'nın niyetlerini etkileyecek önemli bir faktör olduğunu da belirtmektedir. Ayrıca siyasi niyetlerin, muhtemel bir nükleer çatışmanın doğuracağı "karşılıklı ve mukayeseli riskler ve kazançlar" dengesi tarafından da etkileneceğini vurgulamaktadır.⁵⁶

⁵³Bkz. Bernard Brodie, "Unlimited Weapons and Limited War", *The Reporter* (11 November 1954); *Strategy in the Missile Age* (Princeton University Press, 1959), s. 282; George F. Kennan, *Russia, the Atom and the West* (New York: Harper and Bros., 1958), ss. 52-54; Henry A. Kissinger, *The Necessity for Choice* (New York: Harper and Row, 1960), s. 22; and Oskar Morgenstern, *The Question of National Defense* (New York: Random House, 1959), ss. 20-40. Morgenstern, karada üslenen nükleer kuvvetleri koruma altına almanın "ekonomik" bir çare olmadığı tezini savunmuş, nükleer vurucu gücün denizlerde üslendirilmesini ve *Polaris* projesine hız verilmesini tavsiye etmiştir.

⁵⁴Bernard Brodie, *Strategy in the Missile Age*, ss. 281-282.

⁵⁵Bernard Brodie, "The Development of Nuclear Strategy", *International Security* (Spring 1978), ss. 68-69.

⁵⁶Wohlstetter'in Howard'a yazdığı mektup.

RAND raporlarındaki ana fikirleri yöneticilere ve askerlere kabul ettirmek için Wohlstetter'in gösterdiği gayretlerin, kısa sürede resmi politikaları etkilediğini söyleyemeyiz. Ancak "ikinci-vuruş" gücünün hassasiyeti ve teknolojik ilerleme ile nükleer dengenin istikrarı arasındaki irtibat konularında 1950'lerin ortasında hükümet çevrelerinde bazı endişelerin belirdiğini söylemek mümkündür. Bu endişeler özellikle iki ayrı komitenin raporlarında ifadesini bulmuştur. Söz konusu raporlardan her ikisi de Savunma Seferberlik Dairesi Bilim Danışma Komitesinin (*Science Advisory Committee of the Office of Defense Mobilization*) gözetimi altında çalışan uzmanlardan müteşekkil gruplar tarafından hazırlanarak Milli Güvenlik Kurulu'na sunulmuştur. Şubat 1955 tarihli Killian Raporu, erken uyarı sistemlerinin ve savunma tertiplerinin zayıf olduğunu vurgulayarak, gittikçe artan Sovyet taarruz yeteneği karşısında Stratejik Hava Komutanlığı üslerinin saldırıya açık hâle geldiklerine dikkat çekmiştir. Ayrıca, kıtalararası balistik füze programlarının hızlandırılması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁷

"Nükleer Çağda Caydırma ve Beka" başlığını taşıyan fakat Gaither Raporu olarak tanınan ikinci rapor, Sputnik'in uzaya fırlatılmasından bir ay sonra, 7 Kasım 1957 günü "çok gizli" kaydıyla Milli Güvenlik Kurulu'na sunulmuştur.⁵⁸ Her ne kadar bu raporun gizlilik derecesi hazırlanmasından on beş yıl sonra kaldırılmış ise de, esas noktaları basına 1957 yılı içinde intikal etmiş ve nükleer dengenin ABD aleyhine bozulduğu görüşüne hükümet çevrelerinde ve kamu oyunda kuvvet kazandırmıştır. Raporu hazırlayan Gaither Komitesinin başlangıçtaki görevi, bir nükleer savaş sırasında sivil halkın nasıl korunacağını araştırmak ve tedbirler önermekti. Komite göreve başladıktan sonra, özellikle RAND araştırmalarının etkisi altında kalarak, konuya daha geniş bir açıdan bakmak zarureti duymuş ve mukabele kuvvetlerinin korunması sorununu da ele almıştır. Gaither Raporu, Eisenhower yönetiminin savunma politikasını yeterli bulmamış ve hem nükleer hem de konvansiyonel düzeyde savunma harcamalarının artırılmasını tavsiye etmiştir. Rapor, sivil savunma tedbirlerinin alınmasını da istemekle beraber, en çok ikinci-vuruş gücünün muhtemel bir Sovyet saldırısına açık olduğunu ve bu hassasiyetin bir an önce giderilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Bir yandan Gaither Raporunun çizdiği karanlık taplodan bir yandan Sputnik'in yarattığı şoktan etkilenen Başkan Eisenhower, 1958 savunma bütçesi için bir milyar dolarlık bir ek ödenek istemekte gecikmemiştir. Bu ek kaynak, Stratejik Hava Komutanlığı üslerinin çoğaltılması ve daha geniş bir alana yayılması, balistik füzelere karşı erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi, Stratejik Hava Komutanlığı'nın alarm süresinin kısaltılması, kıtalararası balistik füze ve *Polaris* programlarının hızlandırılmasına tahsis edilmiştir. Ancak Eisenhower, Gaither Komitesinin önerilerinin hepsini kabul etmemiştir. Çok büyük harcamalar gerektiren konvansiyonel kuvvetler ve sivil savunma ile ilgili hususlarda iyileştirici tedbirler almayı reddetmiştir.

⁵⁷Security Resources Panel of the Science Advisory Committee, "Deterrence and Survival in the Nuclear Age" (November 7, 1957). Bkz. Jerome H. Kahan, *Security in the Nuclear Age: Developing U.S. Strategic Arms Policy* (Washington, D.C.: The Brookings Institution, 1975), ss. 40-42.

⁵⁸Ibid., ss. 30-34.

Sonraki Yıllar

Sonraki yıllarda, "ilk-vuruş; ikinci-vuruş" ayırımı Amerikan nükleer strateji düşüncesinin temel taşlarından birini teşkil edecektir. Fakat, öte yandan, stratejik nükleer bombardıman ile yerleşme ve sanayi merkezlerinin öncelikli hedef olarak vurulması hususu da, Amerikan strateji düşüncesinden hiçbir zaman tam olarak silinmeyecektir. Bu iki kavram 1960'lı yıllarda irtibatlandırılarak "karşılıklı kesin imha" (*mutual assured destruction*) şeklinde ifade edilen bir karşılıklı intihar mantığına dönüştürülecektir. Bu mantık çerçevesinde, nükleer vuruş sistemleri çeşitli şekillerde koruma altına alınırken, yerleşme merkezlerini düşmanın ikinci vuruşuna açık tutmak en önemli istikrar unsuru sayılacak ve bu anlayış SALT I andlaşmasının esasını teşkil edecektir.

Diğer taraftan, stratejik tercihleri çoğaltmak için silah sistemleri çeşitlendirilecek ve bu çerçevede, nükleer silahlanmanın yanında konvansiyonel silahlanmaya da ağırlık verilecektir. Tercih çoğaltma eğilimi, "sınırlı savaş" (*limited war*), "kontrollü tırmanma" (*controlled escalation*), "esnek mukabele" (*flexible response*) ve "ayırımı caydırma" (*discriminate deterrence*) gibi kavramlaştırmalara yol açacaktır. Ancak 1960'lı yıllarda "sınırlı savaş" teorisinin *a priori* ve tümdengelimci modelleri abartılarak siyasetsiz ve tarihsiz bir diplomasi ve stratejiye yol açılacak ve Bernard Brodie'nin dediği gibi, sınırlı savaş anlayışı Kennedy-McNamara döneminde "rococo"laşarak Vietnam fiyaskosunun sebeplerinden birini teşkil edecektir.⁵⁹

Tüm abartmalara ve hatalara rağmen, stratejik araştırmalar, bir yandan karar vericileri değişik ihtimallere göre zihnen hazırlarken öte yandan nükleer dengeyi istikrarının sürdürülmesinde yardımcı olan kavramları geliştirmiştir. Hiç şüphe yok ki, Soğuk Savaş'ın nükleer savaşa dönüşmemesinde taraflardaki nükleer felaket korkusunun büyük payı vardır. Fakat unutmamak gerekir ki, nükleer savaş ile teslim olmak arasında pek çok çeşitli tercihin varlığı tarafları iki aşırı tercih arasında seçim yapmak zorunda bırakmamıştır. Stratejik araştırmalar, karar vericilere bu tercihleri göstermiştir.

Amerika, 1980'lerin ikinci yarısında "Stratejik Savunma Girişimi" (Yıldız Savaşları) projesiyle büyük bir teknolojik atılım kaydettiği zaman, dünya ciddi bir nükleer savaş tehlikesiyle karşı karşıya gelebilirdi. Moskova, köşeye sıkışmış kaplan durumuna düşebilir ve nükleer savaşa urmanacak bir çatışmayı başlatabilirdi. Albert Wohlstetter, daha 1950'lerde, taraflardan birinin yapacağı teknolojik atılımın nükleer dengeyi istikrarsızlaştırarak savaş tehlikesi yaratacağını vurgulamamış mıydı? Ama Sovyetler Birliği çözülürken durum böyle olmamıştır. Bernard Brodie'nin öngördüğü gibi, taraflar savaş riskini göze alamamışlardır. Washington Moskova'yı köşeye sıkıştırılmaya özen göstermiş; Moskova da, Gorbaçov ve Şvornatze gibi basiretli devlet adamlarının yönetiminde, çöküşün sorumluluğunu Amerika'da değil, Sovyet sisteminin kendi içinde aramayı yeğlemiştir.

⁵⁹Bernard Brodie, *War and Politics* (London: Cassell, 1973) s. 125 dipnot 12.